

AISCHYLOS

ÚLITBA MRTVÉMU

(Choéforoi)

Ú V O D

Podle Homéra (*Od.* 3.306 n.) vládl Aigisthos v Mykénách osmý rok,

*když slavný se Orestés vrátil
z Athén nazpět domů a usmrtil otcova vraha,
Aigistha úskočného, jenž otce mu slavného zabil.*¹

Aischylos časový odstup od zákeřné vraždy krále Agamemnona neuvádí, je však zřejmé, že pomsta otce je prvním činem Orestovy dospělosti. Prolog, který se nám bohužel dochoval ve značně fragmentárním stavu, je zahájen modlitbou k podsvětnímu Hermovi, prostředníkovi mezi světem živých a mrtvých, jehož socha stojí u hrobu krále, poblíž královského paláce. Tím je udán tón první části dramatu, která je ve znamení strhujících modliteb k mrtvému otci a náboženských a psychických příprav na strašný čin, k němuž byl Orestés vyzván Apollónovou věštírnou v Delfách, tj. nejvyšší náboženskou autoritou v Řecku. Jedinou “dějovou” sekvencí této statické části, která není než jediným chtonickým obřadem, je scéna, při níž se Orestés nechává rozpoznat své sestře. Spád hry se radikálně proměňuje krátce za polovinou, poté co zazní poslední zlověstné slovo poslední modlitby sboru: Erínyje. Vše najednou jako by se zrychlilo a události nabírají spád v aischylovské tragédii nevídaný. Běh hry se krátce zastaví jen v klíčovém Orestově zaváhání těsně před vraždou Klytaiméstry (Pyladovým prostřednictvím zde vstupuje do hry sám Apollón), aby po odkrytí mrtvých těl tyranů vyvrcholil v triumfálním hymnu na Diovu dceru Diké, Spravedlnost, jejíž jméno bylo ve hře skloňováno od samého počátku. Naděje v konec utrpení, vyjádřená opět obrazem ohně, však stále nebude naplněna. Už v triumfálním hymnu na Diké zaznívají první zlověstné tóny, které předznamenávají příchod “zuřivých psic matky”, hlavních aktérů neustálého krveprolití vzájemných odplat, které dosud Átreovu domu nedaly vydechnout.

¹ Přel. O. Vaňorný.

Úlitba mrtvému²

[Prolog]³
ORESTĚS

Podzemský Herme,⁴ jenž hledíš na otcovu vládu,⁵
staň se prosím mým zachráncem⁶ a spojencem v boji.

Neboť jsem přišel do této země, do níž se vracím,⁷

[...]

na návrší tohoto hrobu vzývám otce, aby mne poslouchal
⁵a slyšel...

[...]

[pokládám] pletenec vlasů [jako dík řece] Inachu za výchovu⁸
a tento druhý na znamení žalu.⁹

[...]

Nebyl jsem přítomen, otče, a neoplakal tvou smrt,
ani jsem nenatáhl ruku, když tvou mrtvolu odnášeli.¹⁰

[...]

¹⁰Co to vidím? Copak to sem kráčí
za shromáždění žen, jež vyniká¹¹ černými
šaty? S jakou pohromou si to mám spojit?¹²

² Řecký název *Choéforoi* označuje osoby, které přinášejí (*feró*) úlitbu (*choé*). Pojem *choé* přitom evokuje specifický typ úlitby, která se přinášela mrtvým. Z kontextu je jasné, že se jedná o ženy, a nejpřesněji by se tedy titul překládal “ženy přinášející úlitbu mrtvému”. Mejsnar navrhuje “Obětovnice”, Král následuje volný překlad Wilamowitzův (Opfer am Grabe) a překládá “Oběť na hrobě” (Šrámek “Oběť mrtvým”). Wilamowitzovo řešení je sice docela hezké, nevýhodou však je, že se při něm ztrácí motiv úlitby, který má v celé hře důležitý význam, neboť vražda Klytáiméstry bude pojímána právě jako krvavá úlitba mrtvému králi. Navrhují proto překládat “Úlitba mrtvému”.

³ V jediném rukopise, který nám tuto hru zachovává, chybí začátek. Nevíme, kolik chybí, může jít o dvacet i více veršů (prolog v *Ag.* má 39, v *Eum.* 63). Z různých zdrojů se podařilo poskládat v pravděpodobném pořadí čtyři fragmenty, jež dohromady dávají necelých devět veršů (odvahu Ferd. Stiebitze, který doplnil dobrých třicet veršů, nelze než obdivovat; Stiebitze následuje Renč). První dva fragmenty jsou z Aristofanových *Žab* a jsou uvozeny coby prolog Aischylovy *Oresteie*. Tyto fragmenty možná následují hned po sobě, možná je ale mezi nimi několik veršů, které Aristofanés jen parafrázuje (viz pozn. u v. 3). Badatelé se přou o to, zdali nám Aristofanés zachoval původní název hry, který byl později přenesen na celou trilogii, nebo zda referuje nepřesně. Pokud by se hra opravdu dříve jmenovala *Oresteia*, tedy *Báseň o Orestovi*, šlo by o velmi nezvyklý způsob pojmenování jednotlivé tragédie. Helénistický editor nás navíc ubezpečuje, že jednotlivé části trilogie nesly své dnešní tituly již za Aischyla. Konsensu v této otázce nebylo dosaženo.

⁴ V řečtině slovosled opačně, hra tedy začíná jménem boha.

⁵ Patrně ve smyslu: jenž dohlédneš na to, aby se otcova vláda mým prostřednictvím zachránila. Již za Aristofana se vedly spory o to, má-li Aischylos na mysli Hermova otce, tj. Dia (srv. *Ag.* 1387; viz Stiebitzův překlad), nebo otce Orestova, tj. Agamemnona. I dnes se badatelé přou (pro první možnost hlasují Smyth, Lloyd-Jones aj., pro druhou např. Thomson, Rose, Garvie). Přikláním se k druhé možnosti, neboť lépe vysvětluje násl. Orestovu prosbu o “záchranu”: záchrana otcovy vlády je i záchranou syna. Srv. navíc 125; 489; 583; 1063. Aristofanův “Aischylos” však větu vykládá v prvním smyslu.

⁶ Ozvuk *Ag.* 1387.

⁷ Aristofanův “Eurípídés” vytýká Aischylovi pleonasmus (proto jsou tento a následující verš citovány). West soudí z nepřímých dokladů (schol. Arist. *Ran.* 1127; Aristof. *Ran.* 1141 n.), že Orestés po tomto zlomku přibližně říká: “[přišel jsem] s odhodláním pomstít otce, který na základě tajných úskoků násilně zahynul rukou ženy.” V překladu lze použít.

⁸ Jak svědčí byzantský komentátor k Hom. *Il.* 23.140 n. (Eustath. *Comm. Il.* 4.702), řečtí mladíci odedávna obětovali vlasy řece na znamení dospělosti.

⁹ Srv. Hom. *Il.* 23.140 n., kde si Achillés střihá vlasy na znamení smutku za Patroklovu smrt.

¹⁰ Jde o rituální gesto doložené na řeckých vázách: truchlíci muži vztyčovali pravou ruku.

¹¹ Verbální resonance s obrazem hvězd v prologu *Ag.* “Shromáždění” = “sněm” v *Ag.* 4, “vyniká” = “vynikají” v *Ag.* 6.

Přihodilo se snad domu nové neštěstí,
nebo je správný můj odhad, že ty ženy
¹⁵přinášejí úlitby mému otci, aby ukonejšily ty pod zemí?¹³
Ano, tak je to. Myslím, že s nimi kráčí
také Élektra, má sestra, a vyniká hořkým
zármutkem.¹⁴ Ó Die, dej mi ztrestat smrt
otce,¹⁵ staň se milostivě mým spojencem v boji!¹⁶
²⁰Pylade, postavme se stranou, ať s jistotou
zjistím, o co jde v této prosebné výpravě žen.

SBOR¹⁷

Strofa 1

Vyslána z domu jsem přišla
přinést s průvodem úlitby s prudkými údery rukou.¹⁸
Tvář vyniká krvavými šrámy,
²⁵čerstvě vyrytou brázdou nehtu
srdce se ale živí nářky
po celý život.
Z žalu se roztrhala tkanina
párajících se šatů,¹⁹
³⁰látka oděvu na prsou, ztlučená
neradostným neštěstím.

Antistrofa 1

Neboť děs zježených vlasů,
pronikavý²⁰ snový věštec²¹ domu, jenž ve spánku dýchá
hněvem, vzkřikl z nitra paláce
³⁵půlnočním výkřikem plným hrůzy,
poté co tíživě vpadl
do ženských komnat.
A vykladači takových snů
vzkřikli²² pod božskou zárukou,²³
⁴⁰že si pod zemí plní zlosti ztěžují²⁴

¹² Řec.: *pre-pú-sa poi-jáj xym-pho-ráj pros-er-ka-só*. Aliterace na p jsou i v násl. dvou verších.

¹³ Dosl. ty dolní, spodní, tj. mrtvé. Možná se ale vztahuje jen k Agam.

¹⁴ Vv. 10–12 a 16–18 mají v řečtině analogickou strukturu. “Co to vidím” (*ti chré-ma leus-só*) má týž rozměr jako “Ano, tak je to” (*ú-den pot al-lo*). Násl. dva verše začínají v obou případech stejným slovesem: “kráčet” ve vv. 11 a 17 a “vynikat” ve vv. 12 a 18, jímž je zároveň ukončena věta (pro představu stačí příslušně změnit slovosled mého překladu). Slova “žen” (*gynaikón*) a “sestra” (*adelfén*) stojí v téže pozici a mají stejný rozměr.

¹⁵ Srv. Hom. *Il.*, kde se *Ag.* modlí proti Paridovi: “Vládce Die, dej mi ztrestat toho, kdo dříve spáchal mi křivdu!”

¹⁶ Srv. 2. Podobně *Ag.* 1 a 20.

¹⁷ Tento *parodos* má formu *thrénu*, tj. truchlozpěvu. Mnohé jeho rysy jsou patrně tradiční. V paralelních pozicích se často objevují podobně znějící slova. Srv. např. 25 (*o-ny-khos a-lo-ki ne-o-to-mó*) a 35 (*my-kho-then e-la-ke pe-ri fo-bó*); 28 (*li-no-ftho-roj dhy-phas-ma-tón*) a 38 (*kri-taj te tón do-nej-ra-tón*); 29 (*la-ki-des e-phla-don hyp-al-ge-sin*) a 39 (*the-o-then e-la-kon hyp-en-gy-joj*). Další příklady níže. Strofy končí pochmurnými slovy: str. 1: ztlučená; ant. 1: nevraží; str. 2: smrt; ant. 2: noc; str. 3: překypovat nemocí; ant. 3: marně; epóda: zármutkem zmrazená.

¹⁸ Tj. do tváří a prsou (viz násl.).

¹⁹ Dosl. asi: z žalu se rozpáralo tkaninu ničící trhání šatů.

²⁰ Ve smyslu: pronikavě, přesně věstící, ale i s pronikavým křikem (viz násl.).

²¹ Tj. který věští prostřednictvím snů. Srv. 929.

²² Stejně sloveso jako v 35 (srv. též *Ag.* 157, kde je ale sloveso jiné).

²³ Tj. s jistotou zaručenou bohy. Podle jiného výkladu: vykřikli pod zárukou z božské inspirace, tj. zaručili se, že hovoří z božské inspirace.

²⁴ Slova “plní zlosti” jsou v řeč. na konci verše a resonují tak s v. 35.

s nevraživostí vůči vrahům.²⁵

Strofa 2

Takovou nectnou poctu,²⁶ jež má odvrátit zlo,
45^{í-jó} matičko země!,²⁷ žádá, a proto mne posílá
ta bezbožná žena! Bojím
se ale vypustit ta slova.²⁸
Vždyť jak vykoupíš krev, jež dopadla na zem?²⁹
Í-jó krbe samých strastí!
50^{Í-jó} zhroucení domu!
Lidmi nenáviděné, slunce zbavené
temnoty zakrývají dům
kvůli vládcově smrti.

Antistrofa 2

55^{Úcta} dříve nezdolná, nezničitelná, neporazitelná,
jež pronikala ušima i myšlením lidu,
je nyní ta tam. Bojí
se ale člověk.³⁰ Mít se dobře
60^{je} pro lidi bůh, ba více nežli bůh.
Vahadlo Spravedlnosti se však dívá.
Vůči některým, kteří jsou ve světle, je rychlé,³¹
zatímco jiné [útrapy] čekají na hranicích
tmy, kde postupem času narůstají.³²
65^{Další} lidi pak pohltní noc bez naplnění.³³

Strofa 3

Kvůli krvi vypité zemí živitelkou
se srazila sedlina odvetné vraždy a neodtéká.³⁴
Trýznivá³⁵ zkáza trvá³⁶ a viník
se zalyká³⁷ nevyléčitelnou³⁸ nemocí.

²⁵ Řec.: *tois kta-nú-si ten-ko-tein*.

²⁶ Nelaskavou laskavost: jako v *Ag.* 1546.

²⁷ Řec.: *í-jó gá-ja má-ja*. Dětská nebo magická říkanka.

²⁸ Tj. buďto slova, jež jsem právě pronesla, nebo slova prosby za odvrácení zlého.

²⁹ Krev se do země nenávratně vsákla: srv. *Ag.* 1019 n.

³⁰ Není jasno, jedná-li se o Klytaiméstru, a jsou-li i násl. slova o ní, nebo zda Sbor v tomto i násl. verši omlouvá svou poddajnost královně, k níž nemá úctu. Pěkná resonance v. 46–7 (*pho-bú // maj de-pos tod-ek-ba-lein*) a 58–9 (*pho-bej // taj de tis tod-eu-ty-khejn*).

³¹ Tj. rychle se překlápí na opačnou stranu.

³² Nejisté; čtu podle Westovy rekonstrukce. Podle jiné by se četlo: *zatímco jiné útrapy čekají // po dlouhý čas na hranicích tmy*. Motiv narůstání by tedy chyběl, naopak by se výslovně mluvilo o “útrapách”, které mnou zvolené čtení předpokládá jen z kontextu. Jsou ale i jiné možnosti.

³³ Poslední čtyřverší je notoricky nejasné. Jde snad o tři typy situací: okamžitá spravedlnost, pozdní spravedlnost na sklonku života, a smrt, jež předchází dosažení spravedlnosti. Poslední možnost otevírá prostor dědičné vině nebo posmrtným trestům (oba výklady komentátoři navrhuji), výslovně zde však není uvedeno nic z toho. Jistoty o autorově sdělení patrně nikdy nedosáhneme.

³⁴ Krev vsákla do země (srv. *Ag.* 1020), srazila se (srv. *Ag.* 1512) a volá po odplatě. Krev vraždy vypila “země živitelka”, tj. ta, která dává život. Připomíná to pojetí doložené u Aischyla i jinde (srv. níže 127; Aisch. *Septem* 477; Eur. fr. 195 aj.), podle něž je smrt splátkou zemi za její výživu.

³⁵ Podle úpravy: věčná, což podporuje poznámka scholiasty. Zdá se mi to ale příliš silné (srv. *Eum.* 572).

³⁶ Sloveso, které se užívá v souvislosti s nemocí.

³⁷ Kvete, překypuje apod. Totéž slovo, které ve v. 64 překládám “narůstají”. V rkp. pokračuje text stejně jako ve v. 65, písař se zřejmě nechal zmást stejným slovesem na dvou různých místech.

³⁸ Velmi nejisté (*hapax* s nejasným významem).

Antistrofa 3

⁷⁰Pro toho, kdo vnikl³⁹ do nevěstiny komnaty,⁴⁰
není léku a všechny řeky valící se
v jediném proudu by se krev poskvrněné ruky
snažily očistit marně.⁴¹

Epóda

⁷⁵Mně však, již bohové nasadili nutnost,⁴²
jež obklopila město,⁴³ a přivedli
z otcovského domu do otrockého osudu,
mně přísluší chválit vládu,
ať se chová spravedlivě nebo nespravedlivě,
neboť věci jsou neseny násilím,⁴⁴
⁸⁰a [přísluší mi] ovládat hořkou nenávist
své mysli.⁴⁵ Pláču ale pod pláštěm⁴⁶
nad pošetilým⁴⁷ osudem
vládce, zmrazená skrývaným zármutkem.

ÉLEKTRA

Služebně zajatkyň,⁴⁸ jež udržujete pořádek v domě,⁴⁹
⁸⁵jelikož jste zde v této prosebné výpravě
jako můj doprovod, přispějte mi radou v této věci:
co mám říci, až budu vylévat tyto smuteční úlitby?
Jak promluvit s rozumem?⁵⁰ Jak se k otci pomodlit?
Mám říkat, že je přináším od milující ženy
⁹⁰milovanému muži,⁵¹ ačkoli jsou od mé matky?
K tomu nemám odvahy, nevím, co říci,
až budu vylévat tuto obětinu⁵² na hrobě otce.
Nebo mám pronést ta slova, jaká lidé zpravidla pronášejí,
aby stejně odplatil těm, kteří posílají tyto
⁹⁵pocty, tj. dal odplatu hodnou jejich zločinů?⁵³
Nebo mám tyto úlitby vylít a napojit jimi
zemi tiše a nedůstojně, tak, jako umřel otec,
a jako když se vyhazují odpadky,⁵⁴ odvrhnout nádobu

³⁹ Dosl. dotkl se, ale se zřejmými sexuálními konotacemi (srv. nedotčená panna).

⁴⁰ Vražda je neodčinitelná stejně jako ztráta panenství. Po obojím navíc zůstává krvavá “poskvrna”.

⁴¹ Pasáž je textově nejasná a vyžaduje úpravy.

⁴² Pseudo-etymologická hříčka: *a-nan-kán pros-é-nen-kon*. Lze překládat též vágněji “přivodili nutnost”, v pozadí je ale pravděpodobně obraz uzdy: srv. *Ag* 218 (jařmový řemen nutnosti).

⁴³ Srv. *Ag*. 133.

⁴⁴ Nejisté.

⁴⁵ Pasáž od v. 78 je porušená a čtení jen přibližné.

⁴⁶ Srv. *Hom. Od.* 4.114 n. (přel. O. V.): “*Uslyšev o otci svém, hned s víček vyronil slzu, // když svůj nachový plášť byl dříve si před oči zdvihl // oběma rukama svýma.*”

⁴⁷ Vražda krále je “pošetilá” (marná, bezvýsledná, nesmyslná, slepá), protože bude mít pro samotné vrahy zlé následky. Možno překládat i tvrději: hanebným, bezbožným, zločinným apod. Slovní resonance s v. 74. Srv. též *Ag*. 1663.

⁴⁸ Termín označující válečné zajatkyň sloužící svým dobytým. Jde zřejmě o zajatkyň z Trójské války (srv. 75 n.).

⁴⁹ Rec.: *dmó-jaj gy-naj-kes, dó-ma-tón eu-thé-mo-nes*.

⁵⁰ Srv. *Ag*. 351 (o Klytaiméstře). Možná ale: oddaně (srv. níže 109).

⁵¹ Dosl.: že od milující milovanému nesu // ženy mužovi. Ve v. 88–9 aliterace, která je zvláště v závěru velmi působivá: *pós eu-phron ej-pó? pós kat-eu-ksó-mai pa-tri? // po-te-ra le-gú-sa pa-ra phi-lés phi-ló phe-rein*.

⁵² Obětní tekutinu jako v *Ag*. 96.

⁵³ Podle drobné úpravy rkp. (*kakón na kalón*) by se četlo “hodnou jejich dobra”, což by Élektřině řeči dodalo hořce ironický tón (Elmsley, Thomson, Lloyd-Jones). Možná, že to tak Aischylos opravdu napsal.

a jít zpátky s odvrácenýma očima?

¹⁰⁰Podělte se, přítelkyně, se mnou na tomto rozhodnutí,
neboť nenávisť, kterou v domě chováme, je společná.
Nikoho se nebojte a neskrývejte [svůj názor] ve svém srdci.
To, co je osudem dáno, čeká na svobodného,
stejně jako na toho, kdo je ovládán cizí rukou.⁵⁵

¹⁰⁵Pokud tě napadá něco lepšího, řekni mi to prosím.⁵⁶

SBOR

Jako oltář ctím hrob tvého otce
a budu mluvit, jak poroučíš, od srdce.⁵⁷

ÉLEKTRA

Mluv, jako jsi uctila hrob mého otce.⁵⁸

SBOR

Prones při ulévání slova příznivá oddaným.⁵⁹

ÉLEKTRA

¹¹⁰A které z jeho blízkých mám takto označit?

SBOR

Především sebe samu a každého, kdo nenávidí Aigistha.

ÉLEKTRA

To se mám takto pomodlit za sebe a za tebe?

SBOR

Už to chápeš, tak to vylož sama.

ÉLEKTRA

Dobrá, a koho dalšího mám připojit k téhle skupině?⁶⁰

SBOR

¹¹⁵Vzpomeň na Oresta, přestože není doma.

ÉLEKTRA

Dobře řečeno! Výtečně jsi mne poučila!

SBOR

A vzpomeň také na viníky vraždy a modli se –

⁵⁴ *Katharmata*: vlastně odpadky z očištění obřadů. Podle scholiasty Athéňaně tímto způsobem vyhazovali keramické kadidelnice, s nimiž se vykuřovaly domy. Král překládá: “jako při očištění” (stejně Šrámek), Stiebitz “jak ten, kdo vyhazuje látky očištné”. Renčovo řešení je zároveň nepřesné a nelogické: “Džbán hodit zpátky... jako se vylévá džber se špinou.” Přesný překlad by ale podle mne byl bez poznámky nesrozumitelný, proto bych asi doporučoval nechat odpadky (Lloyd-Jones: like one who has thrown out refuse).

⁵⁵ Srv. např. Hom. *Il.* 6.488 (přel. O. V.): “*osudu svému, jak mním, však žádný neujde člověk, // ať jest vzácný či nízký, jak jednou zrodí se na světě.*”

⁵⁶ Přejít od sg. k pl. neznamená změnu adresáta, ale snad je uvozením stychomythie, při níž herec Sboru většinou tyká (Garvie). V češtině bych to nenapodoboval.

⁵⁷ Dosl. řečí [vycházející] z mysli (srv. pozn. k *Ag.* 805).

⁵⁸ Tj. zřejmě s touž upřímností a oddaností. Ozvuk předchozích slov Sboru (srv. *Ag.* 1467). I v řečtině končí vv. 106 a 107 stejným slovem “otce” (stejně i v. 92). Podobná resonance ve vv. 235–7 a zejm. 491–3–5.

⁵⁹ K “oddanosti” srv. *Ag.* 261, 797, 805.

⁶⁰ Partě, straně.

ÉLEKTRA

Co mám říci? Vysvětli nezkušenému, jak postupovat.⁶¹

SBOR

– aby na ně přišel nějaký bůh nebo člověk.

ÉLEKTRA

¹²⁰Myslíš někdo, kdo soudí, nebo zjednává spravedlnost?⁶²

SBOR

Jednoduše řekni někdo, kdo odplatí vraždu vraždou.

ÉLEKTRA

Je ale zbožné, abych od bohů žádala toto?

SBOR

Proč bys neměla žádat, aby odplatili zlem nepříteli?

ÉLEKTRA

¹⁶⁵Nejmocnější posle vrchního i spodního,⁶³

¹²⁴[pomoz,]⁶⁴ podzemský Herme, svolěj⁶⁵ mi

¹²⁵bohy pod zemí, kteří hledí na otcovský
palác,⁶⁶ ať slyší mé modlitby,

a samotnou zemi, která rodí všechny věci,

a když je vyživí,⁶⁷ zas přijímá jejich zárodky.⁶⁸

A já ulévám mrtvým tuto svatou vodu,⁶⁹

¹³⁰volám svého otce⁷⁰ a říkám: slituj se nade mnou

a zažni v domě světlo⁷¹ v podobě milovaného Oresta.

Vždy jsme teď jako tuláci,⁷² jež prodala

vlastní matka,⁷³ a výměnou získala muže

v Aigisthovi, který je spoluviníkem tvé vraždy.⁷⁴

⁶¹ Jazyk, který se zpravidla užívá v rituálním kontextu.

⁶² Dosl. soudce (*dikastés*), nebo nositel spravedlnosti (*dikéforos*): srv. *Ag.* 525, 1577. Dosud se mezi oběma nerozlišovalo – této výsady se dostane až Orestovi.

⁶³ Tj. nebeského i podsvětního. Tento verš je v rkp. po v. 164, kde nedává smysl. Před v. 124 přesouvají téměř všichni editoři.

⁶⁴ Doplnuji s většinou editorů: verš je metricky neúplný, chybí nejméně jedno slovo.

⁶⁵ Posel je dosl. “vyhlašovatel” (*kéryx*). “Svolávání” (*kéryttó*) je rovněž typem “vyhlašování”.

⁶⁶ Srv. 1.

⁶⁷ Tak doslova (země živitelka), rovněž ale vychová, jako rodič své dítě.

⁶⁸ V řeč. verše končí slovy “rodí” a “přijímá”. Novější vykladači čtou “přijímá jejich nárůst”, tj. to, do čeho vyrostli (Lloyd-Jones: receives again their increase; Garvie: the increase in which they consist). Toto podivné čtení předpokládá význam předmětu věty, který není nikde doložen (slovo běžně – i u Aischyla – označuje embryo). Představa, že země přijímá zpátky to, co zrodila, je v řecké literatuře oběžná, stejně jako představa, že tato smrt je zároveň zplozením, a tak se vše cyklicky obnovuje. Není vyloučeno, že Élektra vzývá “zárodek” mrtvého krále (Verall), a to úlitbou, která je rovněž obrazem oplodňujícího návratu.

⁶⁹ Terminus technicus (srv. *Sof. Oid.* 240), v tomto kontextu nezvyklý. Jde o vodu, která má očištnou funkci (Lloyd-Jones: lustral water). Élektra zřejmě nyní provádí přípravnou (očištnou?) fázi, obřad sám zahájí až po modlitbách (149).

⁷⁰ V. 129 začíná: *ka-gó khe-ú-sa* (a já ulévající), v. 130: *le-gó ka-lú-sa* (říkám svolávající). Rituální exaltovanost vrcholí.

⁷¹ Rkp. je porušený, čtu s většinou editorů podle elegantní opravy.

⁷² Tj. lidé bez domova: srv. 254; 337.

⁷³ Oresta nejspíše doslova: srv. 915–17 (a proti tomu *Ag.* 877 n.).

⁷⁴ Srv. *Ag.* 1604–14.

¹³⁵Já se rovnám otrokyni a Orestés je vyhnanec
zbavený majetku, zatímco oni si s nadměrnou⁷⁵
rozmařilostí užívají plodů tvé dřiny.
Ať sem Orestés přijde s pomocí šťastného osudu,⁷⁶
za to se k tobě modlím a ty mne vyslyš, otče,
¹⁴⁰a dej, ať jsem sama o mnoho moudřejší⁷⁷
než má matka, a mé činy⁷⁸ ať jsou zbožnější.
Takto se modlím za nás. A protivníkům
přeji, aby se, otče, objevil tvůj mstitel⁷⁹
a odplatil vrahům vraždou podle spravedlnosti.⁸⁰
¹⁴⁵Toto vkládám doprostřed dobrořečení,
a pronáším proti nim toto zlořečení.⁸¹
Nám však vyved' vzhůru samé dobro
s pomocí bohů a země a Spravedlnosti nesoucí vítězství.
Po těchto modlitbách vylévám tyto úlitby.⁸²
¹⁵⁰Vám pak zvyk velí vyzdobit je květinami nářků
a rozeznít svůj hlas v pajánu za zemřelého.⁸³

SBOR⁸⁴

Prolévejte slzu pleskající hynoucí
za zhynulého vládce
na tento val dobra, jenž zla
¹⁵⁵odpudivou poskvrmu odvrací⁸⁵
při lití úliteb.⁸⁶
Slyš mne, výsosti,
slyš, vládce, ze své potemnělé mysli.
O-to-to-to-to-toj!
¹⁶⁰I-jó, který muž se silou kopí přijde
jako vysvoboditel domu, skythskými šípy⁸⁷
v rukou se bude ohánět při Areově díle,⁸⁸
a bude vládnout i šípy s rukojetí⁸⁹ na blízký boj?

⁷⁵ Přehnanou, takovou, která přesahuje všechny meze: srv. *Ag.* 469 (“přespřiliš”).

⁷⁶ Srv. *Ag.* 1647.

⁷⁷ Možná spíše zdrženlivější, ctnostnější, což je ženská varianta etického ideálu “sófrosyné”, uměřenosti, vědomí patřičných mezí (srv. pozn. k *Ag.* 181).

⁷⁸ Dosl. má ruka. Nevztahuje se to jen k této situaci.

⁷⁹ Jako v Kassandřině proroctví v *Ag.* 1281, 1325.

⁸⁰ Poslední slovo verše má zpravidla zvláštní důraz. Není náhoda, že kletbu uzavírá slovo “spravedlnost”.

⁸¹ Řec. slovo *ara* označuje modlitbu i kletbu. Tak *kalé ara* = příznivá modlitba, “dobrořečení”, požehnání, zatímco *kaké ara* = nepřiznivá modlitba, “zlořečení”, prokletí. V řečtině rovněž obě sousloví na konci verše.

⁸² K ulévání mrtvým srv. Hom. *Od.* 11.26 n. (přel. O. V.): “*Kolem jsem úlitbu lil všem duším zemřelých lidí, // prvou z mléka a medu, pak druhou z libého vína, // třetí konečně z vody, v níž ječné jsme přisypal mouky.*”
Élektra bude vylévat za zpěvu Sboru.

⁸³ Zpívat paján na počest mrtvého je nezvyklé: jde o píseň triumfální, zpravidla na počest Apollóna, nebo apotropaickou. Snad tím chce Elektra předznamenat vítězství, v něž doufá, v písni ale zazní i motiv apotropaický (zlo odvracející).

⁸⁴ Dva trocheje, dva krétky, dva jambické dimetry a do konce většinou dochmius.

⁸⁵ Řec. *apotropon agos apeucheton*. Výklad posledních dvou veršů je nejistý, rkp. je porušen.

⁸⁶ Nakolik je to možné, snažím se zachovávat původní slovosled. Budiž omluvena mejsnarovská neprůhlednost, která ale možná není zcela vzdálena původnímu vyznění písně.

⁸⁷ Tj. šípy skythského luku (metonymie). Podle různých pramenů šlo o jakýsi ohnutý luk tvaru písmene sigma, kterým byl podle tradice vyzbrojen Héraklés (odkazy Thomson ad loc.). Není vyloučeno, že Sbor ve své modlitbě evokuje právě tohoto “odvratitele zla”, jak bývá Héraklés nazýván.

⁸⁸ Tj. při boji.

⁸⁹ Tj. meči.

ÉLEKTRA

¹⁶⁴Nyní již má otec úlitby, jež vypila země,
¹⁶⁶a je tu něco nového,⁹⁰ o co se s vámi podělím.

SBOR

Mluv. Srdce ale křepčí strachem.

ÉLEKTRA

Vidím tady na hrobě ustřižený pramen vlasů.

SBOR

Jakému muži patří, či dívce s útlým pasem?⁹¹

ÉLEKTRA

¹⁷⁰To je snadná hádanka, kterou každý uhodne.

SBOR

Mohu se tedy ve svém stáří poučit od mladší?

ÉLEKTRA

Nikdo jiný než já by ty vlasy neustříhl.

SBOR

Ano, ti, kteří měli svými vlasy truchlit [za mrtvého],⁹² jsou [jeho] nepřátelé.

ÉLEKTRA

Jistě. A tyto věru na pohled připomínají⁹³ –

SBOR

¹⁷⁵Čí vlasy? To bych se ráda dozvěděla.

ÉLEKTRA

Věřu jsou na pohled podobné jako moje.

SBOR

Bylo by možné, že by to byl tajný dar od Oresta?

ÉLEKTRA

Vzhledem se jeho vlasům velice blíží.

SBOR

Ale jak by se opovážil sem přijít?

ÉLEKTRA

¹⁸⁰Své ustižené kadeře poslal, aby uctil otce.

SBOR

Tvá slova ve mně vyvolávají ještě více slz,
jestliže se svou nohou nikdy nedotkne této země.

⁹⁰ Dosl. nová řeč.

⁹¹ Dosl. se stuhou uvázanou do hloubky. Homérský výraz.

⁹² Truchlení není jen duševní stav, ale především určité rituální úkony.

⁹³ Dosl. mají podobné peří: původně o ptácích z téhož hejna.

ÉLEKTRA

Také mé srdce přepadá příval⁹⁴
hořkosti,⁹⁵ jsem zasažena, jako by mnou pronikl šíp,
¹⁸⁵z očí mi padají žíznivé
nezadržitelné kapky⁹⁶ bouřlivé potopy,
když vidím tento pletenec. Neboť jak bych si mohla myslet,
že je tato kadeř majetkem někoho jiného z města?
Vždyť ji jistě neustříhla jeho vražedkyně,
¹⁹⁰moje matka, která smýšlí se svými dětmi
bezbožným způsobem, nehodným jejího jména.⁹⁷
Abych ale beze všeho připustila,
že tato ozdoba náleží mému nejmilejšímu
člověku, Orestovi –⁹⁸ ale to se mi chce vlichotit naděje.
Ach je.⁹⁹
¹⁹⁵Kéž by měla rozumný hlas jako posel
abych sebou v rozpolcení mysli nesmýkala sem a tam,
nýbrž mi zcela jasně sdělila,¹⁰⁰ že mám ten pletenec poplivat,
jestliže byl totiž ustřížen z nepřátelské hlavy,
nebo je se mnou příbuzný¹⁰¹ a mohl by se mnou truchlit
²⁰⁰jako ozdoba tohoto hrobu ke cti otce.
Voláme bohy, ačkoli vědí,
v jaké bouři se jako na lodi
zmítáme. Máme-li ale dosáhnout spásy,
může i z malého semínka vyrůst obrovský kmen.¹⁰²

²⁰⁵Ano, a tady jsou stopy, druhé znamení,
stejně stopy nohou, které se podobají mým.
Jistě, jsou to dvoje obrysy chodidel,
jedny patří jemu a druhé nějakému společníkovi.
Paty a obrysy šlach se svým rozměrem
²¹⁰přesně shodují s mými šlápěji.
Přichází bolest a pomatení smyslů!¹⁰³

ORESTÉS

Modli se, až budeš bohům ohlašovat
naplnění svých modliteb,¹⁰⁴ abys i nadále dosahovala úspěchu.

⁹⁴ Vlna.

⁹⁵ Dosl. žluči. Obraz žluči vlévající se při žalu do srdce se možná opírá o dobovou fyziologii.

⁹⁶ “Žíznivé kapky”: krásná, ale obtížně průhledná paradoxní metafora. Snad jsou slzy žíznivé ve smyslu “toužebné”.

⁹⁷ Tj. jména “matka”.

⁹⁸ Věta je neúplná, měla by končit “to nedokážu” nebo podobně.

⁹⁹ *Feu*.

¹⁰⁰ Čtení v detailech nejisté, význam je ale zřejmý.

¹⁰¹ Élektra evidentně odmítá považovat Klytaiméstru za příbuznou.

¹⁰² Výklad posledního čtyřverší závisí na tom, jak překládáme spojky, které jsou v řečtině často víceznačné. Dalo by se také číst: “Bohové, které voláme, vědí,... A jestliže máme dosáhnout...” Znamenalo by to: bohové vědí, co se s námi děje, a pokud je nám dáno se zachránit, něco s tím udělají. Při tomto výkladu je podle mne motiv volání trochu nadbytečný. Podle mého čtení by Élektra říkala: ačkoli bohové vědí, v jaké jsme situaci, přece je voláme, pro případ, že by nám bylo dáno se zachránit. Smyslem volání není upozorňovat bohy na něco, co nevědí (“bohové vědí”), nýbrž napomáhat tomu, co je dáno, je-li to pro nás příznivé. Modlitba je tu jakousi zemědělskou prací, která nechce vytvářet rostlinu, ale napomáhat k jejímu vzrůstu.

¹⁰³ Užití slovo “bolest” se typicky vztahuje k porodním bolestem a může označovat i jejich plod (srv. *Ag.* 1417–8). Podle Anny Lebeck (s. 109) je zde v druhém plánu narážka na Oresta: je plodem porodních bolestí té, kterou přichází zavraždit, za což jej stihne pomatení smyslů.

ÉLEKTRA

Proč? Čeho jsem díky bohům dosáhla nyní?

ORESTÉS

²¹⁵Máš před očima toho, kterého v modlitbách prve¹⁰⁵ toužila vidět.

ÉLEKTRA

Co o tom víš? Kterého člověka jsem volala?¹⁰⁶

ORESTÉS

Vím, že jsi velice uchválena Orestem.

ÉLEKTRA

A jak se u všech všudy naplňují mé modlitby?

ORESTÉS

Jsem to já. Už nehledej nikoho bližšího.

ÉLEKTRA

²²⁰To kolem mne, cizinče, splétáš nějakou léčku?

ORESTÉS

Pak ji tedy osnuji sám proti sobě.

ÉLEKTRA

To se mi chceš vysmívat v mé bídě?

ORESTÉS

Také sobě ve své, jestli tobě ve tvé.

ÉLEKTRA

Takže tě mám oslovovat, jako bys byl Orestés?

ORESTÉS

²²⁵Když vidíš mne samého, nepoznááš mne,
ale když jsi viděla tenhle pramínek smutečních vlasů
²²⁸a sledovala stopu mých šlápějí,
²²⁷vzrušila¹⁰⁷ ses a zdálo se ti, že mne vidíš.
²³⁰Přilož ty vlasy k místu, kde byly ustříženy,¹⁰⁸
²²⁹a podívej, jak je hlava tvého bratra podobna té tvé.
A pohleď na tuto tkaninu,¹⁰⁹ dílo tvé ruky,¹¹⁰
na údery bidla,¹¹¹ na obraz zvířat.

¹⁰⁴ Snad ve smyslu: až jim budeš děkovat. Nejistý význam slovesa. "Naplnění svých modliteb": dosl. že to byly modlitby nesoucí naplnění" (srv. *Ag.* 973; 998 n.).

¹⁰⁵ Tj. v 124 n.

¹⁰⁶ Přesněji: a kterého člověka víš, že jsem volala?

¹⁰⁷ Dosl. načepýřila (o peří ptáka, který se chystá vzlétnout).

¹⁰⁸ V rkp. jsou verše zpřeházeny (Rose, Page, Garvie aj.), nebo něco chybí po v. 228 (Lloyd-Jones, West). Sleduji první možnost. Podle mnou zvoleného čtení končí prvních pět veršů Orestovy promluvy slovem "já" v akuzativu (225, 227: vidíš mne) nebo dativu (228: šlápějí patřících mně) nebo slovem "vlasy" v genitivu (226, 230: k místu... přilož pramínek vlasů).

¹⁰⁹ Totéž slovo jako v *Ag.* 1492, 1516.

¹¹⁰ Srv. *Ag.* 1405–6.

Ovládej se, ať z radosti nepřijdeš o rozum,
neboť vím, že naši nejbližší nás oba nenávidí.

ÉLEKTRA

²³⁵Ach nejdražší miláčku domu svého otce,
slzavá naděje spásného semene,
s důvěrou ve svou sílu budeš panovat v domě otce.¹¹²
Ach radostné oko,¹¹³ jež má čtvero úloh
ve vztahu ke mně: neboť tě musím oslovovat
²⁴⁰jako otce, a připadá na tebe¹¹⁴ má láska
k matce – tu plným právem nenávidím –,
a k sestře, jež byla krutě obětována.
A byl jsi mi věrným bratrem a měl jsi ke mně úctu¹¹⁵
jako jediný. Ať je Vláda, Spravedlnost a třetí,¹¹⁶
²⁴⁵ze všech nejmocnější Zeus na tvé straně!¹¹⁷

ORESTÉS

Die, Die, dívej se na to, co se děje!¹¹⁸
Pohled' na osiřelé potomky orlího otce,
který zemřel ve smyčkách a kličkách
strašlivé zmije!¹¹⁹ Na ty, kdo osiřeli,
²⁵⁰doléhá lačný hladomor. Neboť nejsou dospělí,
aby do hnízda přinesli kořist jako otec.
Stejně tak můžeš vidět mne a tuto dívku,
Élektru, potomky zbavené otce,
oba v tomtéž vyhnanství z domu.
²⁵⁵Pokud zahubíš tato mláďata otce
obětníka,¹²⁰ který tě velice ctil, která
podobná ruka ti vzdá poctu takových hodů?
A také, pokud zahubíš potomky orla,
nebudeš moci posílat smrtelníkům přesvědčivá znamení,¹²¹
²⁶⁰a jestliže celý tento královský kmen uschne,
nebude ve dnech býčích obětí pečovat o tvé oltáře.
Postarej se a pozvedni z nepatrnosti do velikosti

¹¹¹ Údery: totéž slovo jako v *Ag.* 1343–4. Všechny výše uvedené paralely podtrhují kontrast mezi Klytaiméstrou a Élektrou. Bidlo je “součást tkalcovského stavu pro přiřazení útku” (SJJČ, s. v.).

¹¹² Také v řečtině končí první a třetí verš slovem “otce”. “S důvěrou ve svou sílu” je homérská fráze (*Hom. II.* 5.299).

¹¹³ Oko je symbol naděje, ale i něčeho vzácného a drahého (viz naše “jako oko v hlavě”).

¹¹⁴ Přesněji: přiklání se na tvou stranu (jako rameno váhy).

¹¹⁵ *Srv.* 55.

¹¹⁶ *Srv. Ag.* 247; 1386.

¹¹⁷ Čtu podle úpravy; podle rkp.: na mé straně. Rkp. se tváří, jako by Élektřin monolog pokračoval dál až do v. 263. V. 252 však nepochybně říká Orestés, jeho monolog tedy nejspíše začíná v násl. verši (první písmeno v něm je zvětšené). Jsou ale i jiné výklady (*srv.* např. West).

¹¹⁸ Dosl. staň se divákem těchto věcí.

¹¹⁹ Orel a had jsou tradiční nepřátelé (*srv.* odkazy u Garvie, ad loc.). Orestés přirovnává mrtvého krále k orlovi, Diovu posvátnému zvířeti, aby získal Diovy sympatie. Sám Orestés ale bude později přirovnán k hadu (*srv.* 549 n.). Vykladači upozorňují na pozoruhodný výklad o zmijích u Hérodota, 3.109 (přel. J. Šonka): “Když se [zmije] spáří, tu právě ve chvíli, kdy samec vypouští semeno, chytí ho samice za krk a nepustí ho, jako by k němu přirostla, dokud ho nezakousne. Tím způsobem samec hyne a samice za smrt samcovu zaplatí tím, že ji potrestá potomstvo. Její mláďata ještě v břiše prohryžou matku a prokoušou jí břicho a tak se dostanou ven.”

¹²⁰ Vzácné slovo, které se jinak u Aischyla objevuje pouze v *Ag.* 224, 240. Jistě v druhém plánu narážka na oběť Ifigénie (*srv.* výše 242).

¹²¹ Orel je Diův věšebný pták. Orestova argumentace začíná být mírně iracionální, což je jistě autorský záměr: tonoucí se chytá i stébla.

palác,¹²² který teď, jak se zdá, leží v ruinách.

SBOR

Ach děti, ach zachránci otcovského krbu,
²⁶⁵buďte tiše, ať vás nikdo neslyší, maličci,
a z povídavosti¹²³ všechno nevyzradí
vládcům. Ty bych ráda jednou viděla
umřít ve smolném prskání plamene!¹²⁴

ORESTÉS

Jistě mne nezradí velkomocná Loxiova¹²⁵
²⁷⁰věštba, která mi poručila projít tímto nebezpečím,
vydávala hlasité výkřiky a vysílala svým hlasem
mrazivé pohromy do mého teplého srdce,¹²⁶
jestliže nepůjdu po těch, kdo se provinili na mém otci,
stejným způsobem, čímž vyzývala k odvetné vraždě¹²⁷
²⁷⁵mne, z něhož újma vyvlastnění učinila divokého býka.¹²⁸
Sám tímto svým vlastním životem podle ní
zaplatím a utrpím mnoho odporného zla.
Nejprve svými výroky zjevila smrtelníkům, jak ztišit
nepřátelské síly pod zemí,¹²⁹ poté hovořila¹³⁰ o nemocích,
²⁸⁰jež mohou napadnout těla, o vředech,¹³¹ které rozežírají
zdravé tělo¹³² krutými¹³³ kusadly,
o bílých chlupcích, které vyrůstají při této nemoci.¹³⁴

¹²² Metafora kmene, který má znovu vyrůst ze “spásného semene” (236), se kombinuje s obrazem paláce, symbolem rodu.

¹²³ Dosl. pro radost z mluvení.

¹²⁴ Obzvláště krutý trest, při němž se oběť potřela smolou a byla zaživa upálena. “Prskání”: stejné slovo, jímž Klytáiméstra popisovala vznik purpuru z mořských plžů (výtok: *Ag.* 959).

¹²⁵ Je paradoxní, že Orestés svou jistotu v Apollónovu záruku spojuje právě s přízviskem Loxiás, Mistr dvojsmyslů. To se do překladu *určitě* nepodaří nenásilně vtělit.

¹²⁶ Dosl. jater, sídla emocí (srv. *Ag.* 432). Hruza člověka zchladuje (srv. 83) a zároveň proniká jako šíp.

¹²⁷ 973–4: *ej mé met-ej-mi tú pat-ros tús aj-ti-jús // tro-pon ton au-ton ant-a-po-ktej-naj le-gón.*

¹²⁸ Tj. vyzývala mne. Tato věta je v několika ohledech nejasná. Pro řadu vykladačů je nepřijatelné, aby Orestés na tomto místě uváděl osobní, navíc materiální důvody své vraždy. Slova o býku navíc nemají jednoznačný výklad. Jde dosl. o “zbýčení”, což může znamenat zdivočení (Lloyd-Jones: driven to fury), rovněž však může jít o podobný kontext jako v *Sof. Oid.* 477 (srv. můj kom. ad loc.), tj. o obraz býka vyhnaného ze stáda. Zdá se mi, že slova o “zbýčení” mohou být snadno součástí výhružných věštek Pýthie: tím, že byl Orestés zbaven dědického práva (tj. královské moci a majetku), došlo k porušení spravedlivého řádu, který se teď z Apollónova příkazu musí snažit napravit, i kdyby nechtěl. Editoři, pro které je zmínka o vyvlastnění nepřijatelná, hledají jiný (nikde nedoložený) význam slovesa, posouvají verš za 277 a čtou ve smyslu “budu dohnán k šílenství jinou újmou než zbavením majetku”.

¹²⁹ Velmi nejisté. Tisícím prostředkem je snad právě vražda, kterou má Orestés uchránit lidi před zlobou podsvětních sil: věštírna radí, co se má udělat, a poté ukazuje, co se stane, když se to neudělá. Podle téměř všeobecně přijímané Lobeckovy úpravy rkp. by se četlo “svými výroky odhalila smrtelníkům *hměv* nepřátelských sil pod zemí a hovořila o nemocích...” (tak i Wecklein a Wilamowitz, a tudíž i čeští překladatelé, z novějších např. Thomson, Rose, Garvie, West). Nelze tuto možno vyloučit, už proto, kolik autorit na ni přistupuje; rozhodnutí nechávám na ctěném básníkovi. Rkp. hájí např. Page, Lloyd-Jones. Šrámek vv. 278–296 pro jistotu vynechává.

¹³⁰ Čtu podle nejisté úpravy porušeného textu.

¹³¹ Lišejích, vyrážkách: slovo původně označuje lišejník, a pak sněť. Z kontextu je ale zřejmé, že jde o akutní kožní nemoc, která provázela “bílý mor”, typ lepry (viz níže).

¹³² Dosl. původní stav: lékařský terminus technicus.

¹³³ Divokými, silnými apod. Slovo, které rovněž označuje akutní formu nemoci. Možná by se dalo překládat: vředech, které prudce rozežírají...

¹³⁴ Při této “bílé nemoci” leprózního typu, o níž mluví Hérodotos (1.138 aj.) vyrůstaly na zasažených místech bílé chlupy (odkazy in: Garvie, ad 282).

A o dalších útocích Erínyjí mluvila,
jež povstávají z otcovské krve.¹³⁵

[...]

²⁸⁵kdo vidí jasně, ačkoli hýbe řasami ve tmě.¹³⁶

Neboť temný šíp podsvětních sil,
vyslaný padlými příbuznými, kteří prosí o pomstu,¹³⁷

a běsnění a marný noční děs,¹³⁸

zneklidňuje, straší a vyhání z města

²⁹⁰a týrá tělo bronzovými dűtkami.

A takoví lidé podle ní nemohou mít podíl

na měsidle [s vínem],¹³⁹ ani na ulévání,¹⁴⁰

neviditelný otcův hněv jim nedovolí přistoupit

k oltářům, nikdo [takového člověka] nepřijme a nebude u něj přebývat,

²⁹⁵a on časem zemře beze vší cti a bez přátel,

ubožák vysušený¹⁴¹ všeničivou¹⁴² smrtí.¹⁴³

Mám-li takové věštby, nemám jim snad věřit?

A i kdybych jim třeba nevěřil, je nutné ten čin spáchat.

Mnoho pohnutek se totiž schází k jedinému,

³⁰⁰boží pokyny i veliký zármutek nad otcem,

a navíc doléhá nedostatek majetku,

aby lidé z města, nejslavnější ze smrtelníků,

kteří se svou hrdinnou myslí rozvrátili Tróju,

nemuseli být takto poddaní dvěma ženám.¹⁴⁴

³⁰⁵Ano, mysl ženy. Že ne? Brzy uvidí.¹⁴⁵

[Kommos]¹⁴⁶

¹³⁵ Obecné konstatování. Jediné místo v Oresteji, kde se hovoří o hněvu Erínyjí nad vraždou krále.

¹³⁶ Věta má nejasnou návaznost, patrně nejméně jeden verš vypadl. Podmětem je snad Agamemnón, který ač v temném podsvětí (286), sám neviditelný (293), vidí, jak si vede ten, kdo je mu povinován pomstou. Jsou ale i jiné výklady.

¹³⁷ Přesněji: kteří jsou prosebníky. Zavražděný se modlí k podsvětním božstvům za svou pomstu.

¹³⁸ Slovo “děs” (*fobos*) možná implikuje snahu o útěk. Snad tedy ve smyslu: marný útěk před nočními děsy. Podle jiného výkladu (Garvie) jde o děs “lichý”, protože se vztahuje k něčemu nereálnému, k pouhému přízraku. Není to vyloučené, ale nezdá se mi to moc přesvědčivé.

¹³⁹ Tj. nemohou pít s ostatními při symposiích a jiných slavnostech.

¹⁴⁰ Dosl. na proudu, který se rád nechává ulévat.

¹⁴¹ Jako mumie nebo sušená ryba.

¹⁴² *Hapax* zřejmě vytvořený Aischylem pro větší působivost výhružného obrazu.

¹⁴³ Slovem “smrt” končí verš i v řečtině.

¹⁴⁴ Snaha získat zpět majetek a vládnout Argejcům důstojně nejsou zřejmě dvěma různými důvody (Kráľ a spol.), ale dvěma aspekty téhož, které se vzájemně podmiňují.

¹⁴⁵ Eliptické a zřejmě hovorové vyjádření nedovoluje s jistotou určit význam. Přesněji asi: Ano, [jeho] mysl je ženská. A jestli [by chtěl tvrdit, že] ne, brzy uvidí, [jak to je]. Podle jiného čtení: Ano, [on má] mysl ženy. Jestli [je taková] i má, brzy uvidí.

¹⁴⁶ Následující pasáž 306–478 se tradičně nazývá *kommos*, tj. truchlozpěv, při němž se střídají party Sboru a jednajících postav. Je uveden sborovými anapesty (306–314), po nichž následuje nejdelší lyrická skladba v řecké literatuře. Lze ji rozdělit do čtyř částí. V první části (315–422) se čtyřikrát za sebou vystřídají tři lyrické strofy (vždy Orestés, Sbor, Élektra). Po každé trojici strof následuje krátká anapestická pasáž (Sbor), po druhé trojici je zdvojená. Třetí strofa (zpěv Élektry) z každé trojice je vždy responsí té první (zpěvu Orestova): má tedy identickou metrickou strukturu a rezonuje s ní většinou i zvukově (tatáž nebo podobná slova v týchž pozicích). Prostřední strofa v první respektive třetí trojici má responsí v druhé respektive čtvrté. Nutno dodat, že tato distribuční parta je sice konsensuální a vysoce pravděpodobná, ale ne zcela jistá: rukopisy zpívající postavy nevyznačují. V druhé části (423–455) máme dvě trojice strof bez anapestických vsuvek, zkombinovaných tak, aby se sborovými party vždy korespondoval part Élektry nebo Oresta, přičemž v centru stojí response Oresta a Sboru, která má poprvé bezprostřední posloupnost. Třetí část (456–65) je tvořena tradičním strofickým párem, který má ovšem rovněž triadickou strukturu, neboť strofa i antistrofa jsou rozděleny mezi Oresta, Élektru (oba po

SBOR [anapest]

Vy mocné Moiry, kéž z Diovy vůle

[vše] dospěje tam,

kam se obrací Spravedlnost.¹⁴⁷

“Za zlá slova at’ se platí

³¹⁰zlými slovy,” hlasitě křičí

Spravedlnost,¹⁴⁸ když vybírá dluh.

“Za vražednou ránu at’ se pyká

vražednou ranou.”¹⁴⁹ “Pachatel at’ trpí,”¹⁵⁰

říká prastaré¹⁵¹ pořekadlo.¹⁵²

[1. část]¹⁵³

Strofa 1

ORESTÉS

³¹⁵Ach otče, ubohý otče, co ti mám

řici, co udělat,

aby se mi podařilo přivánout tě¹⁵⁴ zdálky,

kde tě drží tvé lůžko?

Světlo má opačný úděl

³²⁰než tma,¹⁵⁵ prý je však přesto

oslavné truchlení potěchou

Átreovci před palácem.¹⁵⁶

Strofa 2

SBOR

Synku, mysl mrtvého nestráví¹⁵⁷

³²⁵žhnoucí chřtán¹⁵⁸ ohně.¹⁵⁹

Časem projeví svůj hněv.

Mrtvý běduje,

škůdce¹⁶⁰ se zjevuje,

jednom verši) a Sbor. Ve čtvrté části máme tradiční strofickou responsi Sboru, po níž následuje krátký anapestický závěr.

¹⁴⁷ Tj. zřejmě: at’ je učiněno zadost právu na pomstu, které je nyní na straně Oresta.

¹⁴⁸ Dosl. *za zlá slova zlými // slovy at’ se platí*.

¹⁴⁹ Dosl. *za ránu vražednou vražednou // ranou at’ se pyká* (chiasmus).

¹⁵⁰ Srv. *Ag.* 1564.

¹⁵¹ Dosl. natříkrát staré.

¹⁵² V. 308, 311 a 314 končí stejným rozměrem (UU — —) a touže dvojhláskou (-ej): *me-ta-baj-nej* (308), *me-ga-uy-tej* (311), *ta-de-phó-nej* (314).

¹⁵³ Čtyři lyrické triády prokládané anapestickými pasážemi. Strofy jsou většinou v aiolských rozměrech (nejvýrazněji první strofa první triády), které korespondují s žalostně zasněným obsahem Orestových a Elektríných partů. První sborová pasáž (strofa 2) je uvedena střízlivým jambickým trimetrem, pokračují však opět aiolské rozměry. Ty jsou i nadále občas prokládány jamby, zejména v poslední strofě čtvrté triády, která tak připravuje jambickou 2. část kompozice.

¹⁵⁴ Jako loď. Možná je na pozadí obraz Ókeanu nebo podsvětní řeky, která odděluje živé od mrtvých.

¹⁵⁵ Tj. svět živých je opakem světa mrtvých: jsou to protipóly, mezi nimiž je obtížné prostředkovat.

¹⁵⁶ Čtení “před palácem” není zcela jisté. Zdá se však, že *Ag.* hrob je v blízkosti paláce.

¹⁵⁷ Dosl. nepodmaní. První verš je ve (zpívaném) jambickém trimetru, který se zlomí uprostřed slova a přechází do aiolských rozměrů: glykoneje a ferekrateje.

¹⁵⁸ Dosl. čelist, kusadla.

¹⁵⁹ Narážka na Hom. *Od.* 11.216 n. (mluví Odysseova mrtvá matka; přel. O. V., upr.): “*Ach můj (miléný) synku, ty nejvíc ubohý z mužů, // nikterak Diova dcera tě nemámí Persefoneia! // Taký je člověka los, jak jednou ze světa sejde, // neboť není už svazů, jež drží maso a kosti, // poněvadž planoucí oheň je silou mohutnou stráví, // jakmile jednou duch jest z bílých odloučen kostí. // Avšak duch se jak sen jen mihotá, odletěv z těla.*”

¹⁶⁰ Tj. mstítel.

za otce, za zploditele,¹⁶¹
³³⁰rozzrůstá se všude kolem¹⁶²
právoplatné hledající truchlení.¹⁶³

Antistrofa 1

ÉLEKTRA

Poslouchej nyní, ach otče, střídavé
žalozpěvy plné slz.

V truchlozpěvu nad hrobem¹⁶⁴

³³⁵tě oplakávají tvé dvě děti.

Tvůj hrob je přijal jako prosebníky
a vyhnance zároveň.¹⁶⁵

Co z toho je dobré? Co je beze zla?¹⁶⁶

Nezůstala zkáza¹⁶⁷ neporažena?

SBOR [anapest]

³⁴⁰Ale ač je to tak, bůh stále, bude-li chtít,
může vzbudit pokřiky radostnějších hlasů
a namísto truchlozpěvů nad hrobem
může paján v královském paláci
uvést přátelský¹⁶⁸ pohár s novou směsí.¹⁶⁹

Strofa 3

ORESTÉS

³⁴⁵Kéž by tě byl pod Íliem

některý z Lyků,¹⁷⁰ otče,

zabil ranou svého kopí!¹⁷¹

Nechal bys slávu v domě

a život, za nímž se na ulici

³⁵⁰každý ohlíží,¹⁷² bys připravil

dětem. Měl bys vysoce navršený

¹⁶¹ Vv. 327–9 mají vnitřní i koncové rýmy (UU — U — U — —): *o-to-tyz-de-taj dho thné-skón // a-na-phaj-ne-taj dho blap-tón // pa-te-rón te kaj te-kon-tón*. Stejný (anakreontský) rozměr bude ještě ve v. 330: *go-os en-di-kos ma-teu-ej*.

¹⁶² Přesněji: je vzbuzeno všude kolem rozrostlé.

¹⁶³ Hněv mrtvého vyvolává truchlení volající po spravedlivé pomstě, které “hledá” mstitele. Snad je na pozadí obraz hrobu obrostlého plevelem? Podle jiného výkladu (Lesky, Garvie) žalozpěv “hledá” mrtvého krále.

¹⁶⁴ Terminus technicus.

¹⁶⁵ Srv. 132, 254. Elektra se k otcově hrobu obrací jako k oltáři: srv. 106. V řečtině je na tomto místě stejné tříslabičné slovo jako ve strofě (*ho-moj-jós*: “přesto” nebo “zároveň”). Srv. též “ach otče” v prvním verši obou strof.

¹⁶⁶ Snad ozvěna *Ag.* 211. “Z toho”: tj. z toho, co se děje, za těchto okolností.

¹⁶⁷ *Até*.

¹⁶⁸ Nebo: milý, vítaný.

¹⁶⁹ Tj. s novým vínem: Řekové je vždy mísili s vodou. Srv. *Ag.* 1397: “veliký pohár zla”. Paján je zde vítězná, triumfální píseň: srv. 151. Pohár s novým vínem je Orestés nebo nová situace po osvobození domu. “Přátelský pohár”: při uzavírání přátelství pily obě strany ze společného poháru. Snad jde o to, že palác přijme Oresta jako nového krále.

¹⁷⁰ Lykové byli spojenci Trójanů, Trójané sami patřili podle tradice k Frygům. Vedou se spory, proč je zde řeč právě o Lycích: podle jednoho výkladu proto, že byli Lykové vyhlášeni svou udatností (Lloyd-Jones), podle jiného takto nezvykle A. označuje samotné Trójany (Garvie).

¹⁷¹ Ozvuk *Hom. Od.* 24.30n. (Achillés k Agamemnonovi; přel. O. V.): “Kéž bys, když královskou hodnost mělš ve své, vladaři, moci, // tenkrát už v Trójské zemi byl smrti a osudu došel! // Byl by ti zajisté rov lid veškerých Achaiů zřídil, // k počtě a velkou slávu bys synovi v budoucnu zjednal! Takhle ti souzeno jest, bys žalostnou zahynul smrtí.”

¹⁷² Tj. který vzbuzuje obdiv, tj. způsobuje, že se za nimi každý ohlíží.

hrob v zámořské zemi,
který by dům snadno snesl.¹⁷³

Antistrofa 2

SBOR

Je drahý svým druhům,¹⁷⁴ kteří tam vznešeně padli,
³⁵⁵vyniká pod zemí
jako ctihodné veličenstvo,
služebník nejvyšších,
kteří tam v podsvětí vládou.
³⁶⁰Vždyť byl králem, dokud žil,
osudem určený úřad třimal¹⁷⁵
v rukou, s žezlem, jež lidé poslouchají.

Antistrofa 3

ÉLEKTRA

Ani pod Trójskými
hradbami [jsi neměl] zhynout, otče,
³⁶⁵s ostatním lidem zabitým kopím,
a být pohřben u proudu Skamandru.¹⁷⁶
Spíše ti, kteří jej zavraždili,
[měli] být takto poraženi,
aby se o jejich smrtelném osudu
³⁷⁰člověk dozvěděl z dálky
a nepoznal tyto útrapy.¹⁷⁷

SBOR [anapest]

Toto je, mé dítě, cennější než zlato.
Větší než velké, třeba i hyperborejské
štěstí, jsou věci, jež říkáš.¹⁷⁸ Jistě je to v tvé moci.¹⁷⁹
³⁷⁵Nyní však [dolů] doléhá dunění těchto
dvojitých důtek,¹⁸⁰ a my tak již pod zemí
máme spojence, zatímco ti, kteří vládou,
nemají ruce čisté. Co odpornějšího
může být jeho dětem?¹⁸¹

¹⁷³ Srv. *Ag.* 441, kde je paradox tíže postaven přesně opačně.

¹⁷⁴ Přesněji je “druh druhům” nebo “drahý drahým”. Vyjádření skupinové vzájemnosti.

¹⁷⁵ Čtení celého verše je nejisté.

¹⁷⁶ Sleduj v prvních třech verších paralely s odpovídající strofou. Ve čtvrtém verši *Or.* hovoří o slávě doma, zatímco *El.* o pohřbu v Tróji.

¹⁷⁷ Ve v. 369 chybí nejméně jedno slovo, a čtení celého trojverší je v důsledku nejisté. Kdyby zemřeli v Tróji, nemohli by zabít krále. Snad ale také: raději bych jejich smrti nebyla tak blízko (?). V řečtině p-aliterace (netýká se jen zájmen): *pro-só ti-na pyn-tha-nes-thaj // tón-de po-nón a-pej-ron.*

¹⁷⁸ Blaženost Hyperborejců, mytických Severanů, je příslovečná (srv. *Pind. Pyth.* 10.29n. aj.). Sbor mluví s Élektrou jako s malým dítětem.

¹⁷⁹ Volněji: je to pro tebe snadné (*dynasai gar*). Ironická narážka na *Hom. Od.* 5.22 n. (Zeus k Athéně; přel. O. V.): “*Jaká to, dítě, ti řeč teď vyklouzla z ohrady zubů?! // Nebyl-li úmysl ten kdys vymyšlen od tebe samé, // jednou že Odysseus přijde a všechny ty ženichy ztrestá? // Ty teď, věc ti to snadná (dynasai gar), buď synovi vůdkyní zručnou...*”

¹⁸⁰ Pasáž je nejistá. “Dvojitými důtkami” je snad míněn žalozpěv *Ag.* dětí, při němž se tlučou do hlavy a buší do země (proto “dunění”). Ten již “doléhá” k mrtvému.

¹⁸¹ Sbor provokuje sourozence k akci. Překlad posledních pěti veršů je vysoce nejistý, překlad poslední věty je dokonce založen na nepřilíš pravděpodobné Thomsonově úpravě nesrozumitelného textu. Komentátoři nabízejí mnoho různých výkladů, žádný mne ale nepřesvědčuje. Ve vv. 375–7 sleduji v zásadě čtení Smythovo (zřejmě už Tucker, z novějších Lloyd-Jones; proti Garvie).

Strofa 4

ORESTÉS

³⁸⁰Toto proniká uchem
skrz naskrz jako šíp.
Die, Die, vyved' zespona
pozdni trestatelku Zkazu,¹⁸²
proti opovazlivé a bezostyšné ruce
³⁸⁵lidí. Dluhy rodičů budou nakonec splaceny.¹⁸³

Strofa 5

SBOR

Budiž mi dáno pustit se do pronikavého
slavnostního výskotu¹⁸⁴ nad porážkou
muže a zabitím
ženy. Neboť proč skrývat
to ve své mysli, co stejně
³⁹⁰přede mnou poletuje – a od přídě
srdce vane ostrá
zuřivost,¹⁸⁵ hněvivá nenávisť.

Antistrofa 4

ÉLEKTRA

A kdypak mocný¹⁸⁶
³⁹⁵Zeus vrhne na ně své ruce,¹⁸⁷
oje, oje, a hlavu jim rozrazí?¹⁸⁸
Ať země získá záruku!¹⁸⁹
Neboť žádám spravedlnost místo nespravedlnosti.¹⁹⁰
Slyšte, země a ctěné podsvětní mocnosti!

SBOR [anapest]

⁴⁰⁰Ano, je zvykem, že krvavé krůpěje
vylité na zem vyžadují další
krev. Spoušť volá po Erínyji,
která od těch, kdo zahynuli dříve, přivádí
po zkáze další zkázu.

Strofa 6

ORESTÉS

⁴⁰⁵Po-poj dá,¹⁹¹ království podsvětních [sil]!¹⁹²
Hleďte, vy velkomocné Kletby¹⁹³ mrtvých,

¹⁸² Srv. *Ag.* 59.

¹⁸³ Každý z rodičů dluží něco jiného: *Ag.* pomstu, *Kl.* smrt.

¹⁸⁴ Srv. níže 942 a *Ag.* 28. Takový výskot se spouští mj. při obětech zvířat.

¹⁸⁵ Metafora ptáka se změnila v obraz prudkého předního větru. K "přídě srdce" srv. *Ag.* 975 n. Ke "hněvu" srv. 924 (o Erínyjích).

¹⁸⁶ Nejistý význam adjektiva. Asonance s prvním veršem 4. strofy, rovněž podobné hláskové skupiny. Srv. 380: *tú-to di-am-pre-pes ús*; 394: *kaj po-tan am-phi-tha-lés*.

¹⁸⁷ Srv. 381: *hi-keth-ha-per te be-los*; 395: *zdeus e-pi chei-ra ba-loj*.

¹⁸⁸ Srv. 382: *Zdeu, Zdeu, ka-tó-then am-pem-pón*; 396: *pheu, pheu, ka-rá-na da-jik-sás*.

¹⁸⁹ Patrně záruku spravedlnosti, tím, že budou viníci potrestáni (viz příslušný verš strofy).

¹⁹⁰ Nebo: spravedlivou pokutu od nespravedlivých.

¹⁹¹ Srv. *Ag.* 1072 aj.

¹⁹² Orestés začíná tam, kde Élektra skončila v 399, tj. u podsvětních mocností, aby skončil tam, kde začala v 394 n., tj. u Dia.

hled'te na zbytky Átreovců, v jaké bezmoci¹⁹⁴
se nacházejí, znectěny vyhnáním z domu!¹⁹⁵ Kam
se má člověk obrátit, Die?

Antistrofa 5

SBOR

⁴¹⁰A nyní se mé srdce znovu rozbušilo,¹⁹⁶

když slyším tento nárek,

a chvílemi ztrácím naději

a duše¹⁹⁷ mi černá

z těch slov, když je poslouchám.

⁴¹⁵Když ale zase posilňující odvaha (?)

[...] odstraní strážně,

† objeví se† přede mnou k dobrému (?).¹⁹⁸

*Antistrofa 6*¹⁹⁹

ÉLEKTRA

O čem mluvit, abychom uspěli?²⁰⁰ Snad o tom,

jaké strasti trpíme od té, která nás, považte, zplodila?

⁴²⁰Může se lísat, toto však nelze ukonejšit.²⁰¹

Neboť jako divoký vlk, jemuž se nelze vlichotit,²⁰²

je hněv vzešlý z [mé] matky.²⁰³

¹⁹³ Kletby: řec. Arai; zřejmě chápány osobně, v úzkém vztahu k Erínyjím.

¹⁹⁴ Řec. *a-méchanós*: srv. pozn. k *Ag.* 1530.

¹⁹⁵ Znectěny: srv. 295; 434–5; 443. Znectěný je ten, komu byla upřena jeho práva: mrtvý má právo na obřady, syn na dědictví apod. “Znectěný” je také terminus pro člověka zbaveného občanských práv.

¹⁹⁶ Nebo: roztráslo.

¹⁹⁷ Dosl. vnitřnosti, tj. nitro, emoce apod.: srv. *Ag.* 995. Možná je v podtextu nějaká konkrétní fyziologická představa, např. že při strachu se produkuje černá žluč.

¹⁹⁸ Poslední trojverší je porušené, zvláště není jasný podmět v druhém a třetím verši. West čte první dva verše ve smyslu: Když ale zase [řekneš?] něco posilňujícího, odvaha odstraní strážně... Někteří (Paley, Smyth aj.) doplňují za podmět slovo “naděje”, a (po úpravě prvního verše) čtou ve smyslu: když mne ale pozvedne (?) [naděje] a dodá mi sílu, odstraní strážně... Jiní (Grotefend, Ahrens aj.) opět po úpravě prvního verše a doplnění “naděje” čtou ve smyslu: když tě však zase vidím v tvé síle (?), naděje odstraňuje... Podle toho překládá Král a spol. (“*však když tě vidím před sebou tak statného, // důvěra zas v konečný zdar // zaplašuje bolest mou*”). Nejlépe by asi bylo překládat nějak vágně ve smyslu: pak ale zase dostanu sílu, strážně je pryč a zdá se mi, že vše dopadne dobře. Jistoty ohledně původního znění se stejně nejspíše nedobereme.

¹⁹⁹ Kromě druhého verše (vzrušený dochmius: krásná korespondence obsahu a formy) a typicky závěrečného ithyfalliku je strofa většinou složena z jambických a trochejských rozměrů, které tak připravují pozvolný přechod k druhé části kommu, v níž bude dominovat jamb. Antistrofa 6 připravuje druhou část kommu i obsahově (viz násl. výklad k části 2).

²⁰⁰ Tj. abychom dosáhli tvé pomoci. Srv. 315 n.

²⁰¹ K “lísnání” srv. *Ag.* 725; 1228. Není jisté, zdali je “lísnání” míněna snaha královny usmířit mrtvého krále úlitbou, nebo její případná snaha usmířit hněv svých dětí (především Oresta). První možnost se zdá být pravděpodobnější, srv. ale kom. k 422.

²⁰² Kterého nelze uchlácholit.

²⁰³ Toto dvojverší svědčí spíše pro výklad, že se jedná o hněv Klytaiméstriných dětí než mrtvého krále (Garvie, proti např. Lloyd-Jones). Možná, že ve v. 420 jde spíše o to druhé, zatímco ve v. 421 n. spíše o to první? Od následující strofy se mění rozměr

[2. část]²⁰⁴

Strofa 7

SBOR

Bila jsem se v Arijském truchlení,²⁰⁵ dle zvyku
kissijských plaček.²⁰⁶

⁴²⁵Mohl jsi vidět, jak stříkalo mnoho [krve]
při vlasy trhajících úderech rukou, které se střídavě napínaly²⁰⁷
seshora, svrchu, a rozeznávaly
mou nadevše zuboženou potlučenou hlavu.

Strofa 8

ÉLEKTRA

I-jó i-jó, ukrutná

⁴³⁰bezostyšná²⁰⁸ matko, nestyděla ses²⁰⁹ nechat pohřbít
bez občanů vláde,
a bez truchlení
neoplakaného manžela v ukrutném²¹⁰ pohřbu.²¹¹

Strofa 9

ORESTÉS

Naprosto bezectné, cos řekla! Oj-moj!

⁴³⁵Za znectění otce však zaplatí,

s přispěním bohů,

a s přispěním mých rukou.

Pak až ji zabiju, mohu třeba zemřít!

Antistrofa 9

SBOR

Také ho zmrzčila,²¹² abys měl jasno!

⁴⁴⁰Takto jej pohřbila, a to učinila

ve snaze připravit²¹³ jeho smrti

nesnesitelné břemeno pro váš život.²¹⁴

²⁰⁴ V centru následujících šesti strof stojí výměna Oresta a Sboru, při níž poprvé jasně zazní Orestovo odhodlání zabít vlastní matku (vv. 434–8), které Sbor schválí (439–43). Tato centrální výměna je zarámována dvěma výměnami Élektry a Sboru, při níž si nejprve Sbor (423–8) a poté Élektra (444–50) popisným způsobem stěžuje na neblahé důsledky královnina zločinu. Strofická response 7 je čistě jambická (dimetr v druhém verši, zbytek zpívané trimetry), což resonuje s narativním obsahem. Jamby převládají i v ostatních dvou responsích: každý verš zahajuje jeden jambický rozměr (— ◡ — ◡) a následuje buďto kretik (— ◡ —: v prvním verši response 8 a ve třetím a čtvrtém verši obou responsí, tj. vv. 431–2; 436–7; 441–2; 453–4, které tak mají identickou strukturu [v překladu se snažím zohledňovat i další korespondence těch dvojverší, která jsou pravděpodobně zpívána na stejnou melodii]) nebo ithyfallik (— ◡ — ◡ — —: v prvním a druhém verši response 9 a v závěrečném verši obou responsí, tj. vv. 433; 438; 443; 455). Vv. 430 = 452 jsou v jambickém trimetru.

²⁰⁵ Dosl. bila jsem [se] v arijském bití (figura etymologica), přičemž “bití” (*kommos*) je terminologické označení truchlozpěvu (srv. pozn. po 305). Arijevé je podle Hérodota (7.62) původní jméno Médů. Sbor zřejmě hovoří o svém žalu po smrti krále (srv. Garvie, jiný výklad např. Rose, ad loc).

²⁰⁶ Kissia byla oblastí Persie, v níž leželo hlavní město Súsy. Lze překládat: perských.

²⁰⁷ Srv. *Ag.* 1110 n.

²⁰⁸ Přesněji: všehoschopná. Totéž slovo v *Ag.* 1237.

²⁰⁹ Opovážila ses (od téhož základu jako “bezostyšná”).

²¹⁰ Možná: ubohém, bídném; ale totéž slovo jako v 430.

²¹¹ Dosl. vynášejí, tj. mrtvého k pohřbu.

²¹² Terminus pro určitý typ rituálního mrzačení mrtvolky nepřítele, které mělo za účel oslabit mrtvého a znemožnit tak jeho pomstu. Mrtvým byly usekávány prsty, uši, nos apod. a zavěšovány kolem krku a v podpaží (*schol. Soph. El.* 445).

²¹³ Srv. 350.

Nyní víš, jak bídně byl znectěn tvůj otec!²¹⁵

Antistrofa 7

ÉLEKTRA

Mluvíš o smrti mého otce. Já však nebyla u toho,
⁴⁴⁵znectili mne,²¹⁶ zcela nedůstojně
mne jak vzteklého psa zavřeli v zadním pokoji.²¹⁷
Snáze nežli smích ze mne vycházely proudy [slz],
které jsem vylévala ve směsi s žalostným nářkem.²¹⁸
⁴⁵⁰Tyto věci, které slyšíš, si vepiš do své mysli.²¹⁹

Antistrofa 8

SBOR

Vepiš. Ať tato řeč provrtá
tvé uši a setká se s poklidným krokem tvé mysli.²²⁰
Takto se věci mají
a zbytek se dychti dozvědět sám.²²¹
⁴⁵⁵Je třeba pustit se do boje²²² s neústupnou vervou.

[3. část]²²³

Strofa 10

OR: K tobě mluvím! Bud' otče se svými blízkými!

ÉL: I já s pláčem přidávám svůj hlas!

SB: Celá tato skupina společně zní ozvěnou!

Slyš a přijď na světlo,

⁴⁶⁰bud' s námi proti nepřátelům.

Antistrofa 10

OR: Arés se střetne s Areem, Spravedlnost se Spravedlností.²²⁴

ÉL: I-jó bohové, proveďte to spravedlivě!²²⁵

SB: Jímá mne hrůza, když slyším tyto modlitby.²²⁶

²¹⁴ Ozvuky vv. 349–53.

²¹⁵ Srv. pozn. k 408.

²¹⁶ Tj. zbavena svých práv dcery. Srv. 408. Ozvěny závěrečných slov předchozí strofy.

²¹⁷ Tj. v ženské komnatě v zadní části paláce.

²¹⁸ Žalostným: dosl. s mnoha slzami. Homérské syntagma.

²¹⁹ Jedno dvojslabičné slovo ve verši chybí. Na pozadí je metafora mysli jako destičky, do níž se vyrývají písmena (běžný způsob psaní). Paralely uvádí Garvie, ad loc. Podle většinového výkladu (už scholiasta) se Elektra obrací k Orestovi. Není však vyloučeno, že jsou tento verš i následující strofa adresovány králi (např. Lloyd-Jones).

²²⁰ Snad ve smyslu “ať do tohoto poklidného kroku vnese neklid”? Obraz poklidného kroku mysli hovoří mírně ve prospěch těch, kdo vidí adresáta řeči v mrtvém králi.

²²¹ Je-li oslovován Orestés, snad to znamená: zbytek už je v tvých rukou. Možná se ale má číst “dychtí” (3. os. sg.), a jedná se tedy o krále, ve smyslu “sám je zvědavý, jak to bude dál”. To je ale významově dosti slabé. Je-li oslovován král, musí být v podtextu výzvy “sám chtěj vědět, jak to dopadne” obsaženo “sám se přičiň o to, aby to dopadlo tak, jak má”. Kloním se spíše k první z uvedených možností, nevyklučuji však ani tu poslední.

²²² Dosl. “sejít”, tj. do arény, kde se odehraje zápas.

²²³ Tato kratičká dvojice strof je jakýmsi shrnutím celého kommu, při němž se stačí vystřídat všichni tři aktéři. Rozměr je prostinký (první tři verše mají identickou jambicko-trochaickou strukturu, následuje jambický dimetr), s výjimkou posledního verše, aristofaneia (— ∪ ∪ — ∪ — —), který zakončoval už první a třetí strofický pár kommu (vv. 323; 329; 353; 371) a představuje metrický přechod k závěrečné části.

²²⁴ Právo: Diké, bohyně spravedlnosti.

²²⁵ V rkp. chybí slovo. Někteří doplňují “modlitby” a čtou: uskutečňte mé modlitby...; jiní doplňují “spravedlivé nároky” (*dikai*) atd. “Poprávu”: *en-dikós*, způsobem, v němž je spravedlnost.

²²⁶ To je novinka. V samotném závěru kommu si Sbor začíná uvědomovat hrůznost toho, k čemu (s jeho nemalým přispěním) trojice dospěla.

Co je osudově dáno, dávno čeká.
⁴⁶⁵Modlíme-li se však, může to přijít.²²⁷

[4. část]²²⁸

Strofa 11

Ó útrapy²²⁹ vrozené rodu²³⁰

a zrudná²³¹ krvavá

rána zkázy!²³²

I-jó žalostný, nesnesitelný zármutek!

⁴⁷⁰I-jó nezhojitelná bolest!

Antistrofa 11

Hnisavá léčba těchto [ran]²³³

je v domě, nepřichází od jiných

zvenku, ale od vlastních,

s pomocí krutého krvavého sváru.²³⁴

⁴⁷⁵Tento hymnus patří božstvům pod zemí!²³⁵

[anapest]

Nuže slyšte, vy blažení pod zemí,

tuto modlitbu, a pošlete laskavě

podporu²³⁶ dětem, s níž zvítězí!

ORESTÉS²³⁷

Otče, který jsi zemřel způsobem nehodným krále,

⁴⁸⁰prosím, dej mi vládu²³⁸ ve svém domě!

ÉLEKTRA

I já mám, otče, k tobě podobnou prosbu,

†abych unikla, až přivedím Aigisthovi velikou [...].†²³⁹

²²⁷ Toto paradoxní dvojverší je založeno na protikladu “čekání”, tj. pouhé možnosti osudově daných událostí, a jejich “příchodu”. Co musí nastat, nastane. Přesto se však bojím, že to svými modlitbami můžeme přivolat. Paradox osudové danosti událostí na jedné straně a efektivnosti modliteb na straně druhé Aischylos neřeší, jen na něj upozorňuje. Srv. Aisch. *Prosebnice* 1047: “Kéž nastane to, co je osudově dáno.”

²²⁸ Závěrečná lyrická část začíná stejně jako poslední verš předchozí strofy, je jen o jednu koncovou délku kratší (— ∪ ∪ — ∪ —). V následujících dvou verších se už opakují aristofaneie (viz ke struktuře 3. části). Poslední dva verše mají však už odlišnou strukturu: hipponakteum (∪ — — ∪ ∪ — ∪ — —). Metricky příbuzné verše mají i mnohé podobnosti zvukové: srv. např. 466: *ó po-nos en-ge-nés* a proti tomu 471: *dó-ma-sin em-mo-ton*. Nebo 469–70: *i-jó dys-ton-a-pher-ta ké-dé // i-jó dys-ka-ta-pau-ston al-gos* a proti tomu 474–5: *di-jó mán e-rin haj-ma-té-rán // the-ón tón ka-ta gás hod-hym-nos*. Každou strofu možná zpívá jiný půlsbor.

²²⁹ Srv. *Ag.* 1.

²³⁰ Srv. *Ag.* 1190; 1477.

²³¹ Dosl. odporná Músám, tj. neladná, disharmonická.

²³² Até.

²³³ Dosl. tampónová: tampon se přikládá na ránu a nechává ji otevřenou tak dlouho, dokud nevyhnisá.

²³⁴ Srv. *Ag.* 697.

²³⁵ Srv. *Ag.* 1186 n.

²³⁶ Srv. *Ag.* 47.

²³⁷ Následující mluvená výměna Oresta a Élektry (jambický trimetr) není sensu stricto dialogem a nese ještě některé rysy předchozího kommu, minimálně do v. 502, kdy se řečníci střídají po stejných úsecích a mezi jejich promluvami jsou zvukové i významové ozvěny (srv. ale kom. k 504).

²³⁸ Srv. 1.

²³⁹ Jedno slovo chybí, komentátoři doplňují “zkázu”, “smrt”, “útrapu” apod. (z nových Lloyd-Jones, West). Verš je ale podivný gramaticky i významově (proč by se měla Élektra modlit za to, aby “unikla”?), a není vyloučeno, že zakrývá zcela odlišné čtení. Někteří interpreti (z nových Page, Rose) házejí flintu do žita. Jiní překládají podle Weckleinovy úpravy ve smyslu “abych Aigisthovi přivedila smrt a získala ženicha” (Král a spol., z nových

ORESTÉS

Neboť takto ti budou zajištěny hostiny obvyklé
mezi lidmi,²⁴⁰ zatímco jinak budeš mezi dobře pohoštěnými²⁴¹
⁴⁸⁵beze cti při voňavých zápalných obětech zemi.²⁴²

ÉLEKTRA

I já ti přinesu ze svého hojného věna²⁴³
svatební úlitbu z otcovského domu,
a tento hrob budu mít v úctě nejvíce ze všeho.

ORESTÉS

Ó země, vydej mi otce, ať dohlédne na bitvu!

ÉLEKTRA

⁴⁹⁰Ó Persefasso,²⁴⁴ ty dej vítězství ve vši kráse.²⁴⁵

ORESTÉS

Pamatuj na koupel, v níž jsi byl zabit, otče.²⁴⁶

ÉLEKTRA

Pamatuj, jak nezvyklé roucho²⁴⁷ na tebe vymysleli.

ORESTÉS

Byl jsi uloven v neukutých poutech, otče!

ÉLEKTRA

V pokrývce²⁴⁸ ostudných úkladů!²⁴⁹

ORESTÉS

⁴⁹⁵Což tě tyto výčitky neprobudí, otče?

ÉLEKTRA

Což nezvedneš svou milovanou hlavu?

ORESTÉS

Buďto svým blízkým pošli jako spolubojovnici Spravedlnost,
nebo nám dej na oplátku²⁵⁰ nasadit podobný hmat,²⁵¹

Garvie). To je významově velmi lákavé (srv. 486 n.), vyžaduje to však značný zásah do textu. Pro divadelní účely bych asi doporučoval čtení Weckleinovo.

²⁴⁰ Tj. oběti, jež lidé obvykle pořádají na počest mrtvým (v tomto případě jde asi hlavně o vůni opékaného masa). Maso obětovaných zvířat se jedlo, byly to tedy hostiny nejen pro mrtvé.

²⁴¹ Tj. ostatními mrtvými.

²⁴² Tj. podsvětí.

²⁴³ Dosl. dědictví, podílu na majetku.

²⁴⁴ Tj. Persefóno. Jméno této bohyně mělo mnoho různých forem, např. Ferefatté, Fersefassa apod. Snad je důvodem obava vyslovovat jméno podsvětí královny přímo.

²⁴⁵ Moc, vládu, jako v 480. Vítěz je krásný, proto je krásné i vítězství. Možná se ale má číst: dej nám jeho moc ve vši její kráse: srv. Ag. 453 (Garvie).

²⁴⁶ Oslovení "otče" je na konci verše i v řečtině (stejně i dále).

²⁴⁷ Nebo: síť, dosl. to, co se hází okolo. Rec. *amfi-bléstron*. Srv. Ag. 1382 s výkladem. "Nezvyklé": srv. Ag. 1071.

²⁴⁸ Nebo: v závoji. Může být chápáno metaforicky i doslovně, o látce, do níž byl král chycen.

²⁴⁹ Způsob královny smrti je ostudou jemu samému (viz násl.).

²⁵⁰ Srv. 94.

pokud chceš svou porážku odčinit vítězstvím.

ÉLEKTRA

⁵⁰⁰Také tento poslední křik si poslechni, otče:
pohleď na tato mláďata posazená na hrobě
a slituj se nad ženiným a mužovým žalozpěvem!

ORESTÉS

A nenechej vyhladit²⁵² toto sémě Pelopovců,²⁵³
neboť s ním nejsi mrtvý ani po smrti.²⁵⁴
⁵⁰⁵{Neboť děti zachraňují pověst muže
po jeho smrti, nesou sít' jako korky,²⁵⁵
udržují lněný provaz [sahající] z hlubin.}
Poslouchej! Tyto nářky pronášíme za tebe!
Vyhov naší řeči²⁵⁶ a zachrániš sám sebe!

SBOR

⁵¹⁰Věřu, že řeči, kterou jste rozpředli, nelze nic vytknout.²⁵⁷
Odškodnili jste hrob za to neštěstí, že nebyl oplakán.²⁵⁸
Co dále?²⁵⁹ Jelikož ses již ve své mysli rozhodl²⁶⁰ k činu,
mohl bys nyní zkusit svůj osud²⁶¹ a jednat.

ORESTÉS

²⁵¹ Tj. jaký nasadili oni tobě: zápasnická terminologie.

²⁵² Jako písmo z voskové destičky.

²⁵³ Pelops je mytický vládce Peloponésu, otec Átreův.

²⁵⁴ Srv. Hom. *Od.* 24.93 (přel. O. V.): “*Takto ni po tvé smrti ti slavné nezašlo jméno, // nýbrž po všem lidstvu ti vzácná potrvá sláva.*” Od v. 497 rkp. neuvádějí jednající postavy, a zejm. od v. 505 se interpreti rozcházejí v názoru na distribuci partů. Někteří editoři (např. Wecklein a Král, z nových Page) vv. 505–7 připisují Élektře a vv. 508–9 Orestovi (od v. 510 jistě mluví Sbor). Proti tomu stojí hlavně to, že Élektra ve v. 500 označila svůj křik za “poslední” (v trilogii už se po těchto modlitbách znovu neobjeví), není ale vyloučeno, že se to vztahuje ke společné promluvě k otci, která se již celkově chýlí ke konci (Garvie). West nechává celou pasáž 503–509 Orestovi, Élektra tedy v jeho pojetí skutečně naposledy promlouvá v 500–502. Úsečný začátek v. 508 ale nenavazuje příliš organicky na předchozí rozvláčné podobenství, a zdá se, že se zde mění mluvčí, musela by se tedy na tomto místě ujmout slova opět Élektra (tak čte např. Lloyd-Jones). Věc se ještě komplikuje tím, že vv. 505–7 jsou v mírně odlišné podobě (a zřejmě v lyrickém metru) dochovány u raně křesťanského autora coby citát ze Sofoklea (Klém. Alex. *Strom.* 2.141). Jelikož tematicky rozvíjejí vv. 503–4, a mají navíc charakter obecného rčení, nabízí se výklad, že jde o interpolaci, jež byla původně postranní poznámkou (Ludwig). Většinu badatelů je líto toto trojverší obětovat, mj. proto, že se v něm objevuje Aischylova oblíbená metafora sítě (ovšem v dosti jiném kontextu než na ostatních místech; paralela u Pindara navíc svědčí o tom, že jde o dobové klišé). Pasáž navíc pěkně rezonuje s motivem záchrany ve v. 509, který je ovšem předznamenán už v 504. Kdyby se toto trojverší vynechalo, mohly by se vv. 508–9 připisat Élektře, a oba mluvčí by tak měli své party rozdělené zcela rovnoměrně (Verrall, nevylučuje Garvie). Sám se kloním k následujícímu řešení: vv. 505–7 jsou interpolované, ale celá pasáž 503–9 náleží Orestovi. Orestova promluva se tak dostává do symetrie s následující promluvou Sboru, s níž má zvukovou shodu v počátku prvního verše (503: *kaj mék-sa-lej-psés*; 510: *kaj mén-a-mem-phé*), podobnou předchozím shodám s replikami Élektřinými. Pasáž si tak zachovává symetrickou distribuci partů až do závěrečného shrnutí Sboru ve vv. 510–13. Od v. 514 začíná nové téma: popis Klytáiméstrina snu. (Stiebitz překládá podle čtení Wilamowitzova).

²⁵⁵ Obraz rybářské sítě: srv. Pindaros, *Pyth.* 2.79 n. (kontext jiný).

²⁵⁶ Dosl. pocti naši řeč. Vyhovět prosebníkovi znamená jej poctít. Opakem by bylo znectění, jakého se dostalo např. knězi Chrysovi v *Íliadě* 1.11 n.

²⁵⁷ Zatímco začátek v. 510 rezonuje se začátkem 503 (viz výše), jeho závěr se závěrem 509: srv. 509: *au-tos de sóz-dé ton-dé ti-mé-sás lo-gon*; 510: *kaj mén-a-mem-phé ton-dé-tej-na-ton lo-gon*.

²⁵⁸ Pěkná aliterace na t: *ti-mé-ma tyn-bú téš an-ój-mók-tú ty-chés*.

²⁵⁹ Přesněji: co se týče toho ostatního (řečnická figura).

²⁶⁰ Dosl. narovnal, dal na správnou cestu.

²⁶¹ Jako v *Ag.* 1662.

Stane se. Není však mimo naši cestu²⁶² zeptat se,
⁵¹⁵proč poslala úlitby, z jakého důvodu²⁶³
chtěla už pozdě odčinit poctami nezhojitelné utrpení.
Ubohous laskavost²⁶⁴ to poslala bezvědomému
mrtvému!²⁶⁵ Nevím, k čemu to přirovnat:²⁶⁶
ty dary se nevyrovnají jejímu provinění.
⁵²⁰I kdyby člověk za jedno krveprolití vylil
všechno,²⁶⁷ marná námaha. Tak říká úsloví.²⁶⁸
Pokud to víš, pověz. Chtěl bych to vědět.

SBOR

Vím, synku. Byla jsem u toho. Otřásly jí
sny a děsy, jež člověku nedají spát,²⁶⁹
⁵²⁵a proto ona bezbožná žena poslala tyto úlitby.

ORESTÉS

A slyšelas, co to bylo za sen? Můžeš mi to popravdě říci?

SBOR

Podle toho, co vypráví, se jí zdálo, že zplodila hada.

ORESTÉS

Tak? Kam to vyprávění směřuje, kde vrcholí?²⁷⁰

SBOR

Že prý ho ukotvila²⁷¹ v plenkách²⁷² jako dítě.

ORESTÉS

⁵³⁰Nebezpečné novorozeně.²⁷³ Jakou potravu žádal?

SBOR

Sama mu v tom snu nabídla svůj prs.²⁷⁴

ORESTÉS

Cožpak ta odporná věc její cecík²⁷⁵ nezranila?

²⁶² Zřejmě je v pozadí metafora honícího psa: srv. *Ag.* 1184 n. 1245.

²⁶³ Možná: výpočtu, kalkulace.

²⁶⁴ Řec. *charis*: projev přízně, pocta (jako v 42).

²⁶⁵ To je v rozporu s 324 n., a někteří vykladači chtějí text upravovat. Možná ale, že vědomí mrtvého může ožít teprve tehdy, když jsou mu vzdány náležité pocty.

²⁶⁶ Tj. na jakém příkladě ukázat ten nepoměr.

²⁶⁷ Tj. všechno, co má. Ani kdyby všechn svůj majetek vyplýval na úlitby... Opozice "jedno – všechno" je jistě záměrná.

²⁶⁸ V celém dvojverší je pěkná asonance: *ta pan-ta gar tis ek-ch-ás ant-hai-ma-tos // he-nos, ma-tén ho moch-thos. hód e-chej lo-gos.* Rýmováčka snad podtrhuje mudroslovný charakter tohoto rčení.

²⁶⁹ Dosl. jež jej nutí v noci chodit (jako v *Ag.* 13 aj.)

²⁷⁰ Dosl. kde má hlavu.

²⁷¹ Uvedla do přístavu jako loď, ve smyslu zklidnila. Výraz však (nakolik lze soudit) zní v tomto kontextu stejně nezvykle jako v češtině. Evokuje představu vlídného bezpečí mateřské náruče.

²⁷² Přesněji: v zavinovačkách. Děti do nich byly zavinuté tak pevně, že to omezovalo jejich pohyb.

²⁷³ Přesněji: novorozené kousavé zvíře: srv. *Ag.* 1233 (o Klytáiméstře).

²⁷⁴ Srv. *Ag.* 719.

²⁷⁵ Typicky o zvířatech (o ženě kromě tohoto místa jen jednou, a to v komedii). Srv. *Ag.* 143, kde se naopak o zvířecích strucích mluví jako o prsech.

SBOR

Jen aby mohl s mlékem sát chuchvalec krve.²⁷⁶

ORESTÉS

Tohle vidění jistě nebude beze smyslu.

SBOR

⁵³⁵Zděšením vykřikla ze spánku,
a po domě se kvůli paní rozzářilo
mnoho temnotou oslepených pochodní.²⁷⁷
Poslala pak tyto smuteční úlitby,
s nadějí, že takový řez vyléčí její muka.²⁷⁸

ORESTÉS

⁵⁴⁰A já se modlím k této zemi a k otcově hrobu,
aby se mi tento sen splnil.²⁷⁹
Podívej, že při mém výkladu všechno do sebe zapadá.²⁸⁰
Jestliže totiž ten had vyšel z týchž míst
jako já, †a do plenek [...]†²⁸¹
⁵⁴⁵svá ústa rozevřel okolo²⁸² prsu, který mi dával výživu,
a smíchal mléko své matky²⁸³ s chuchvalcem krve,
jestliže ona hrůzou zabědovala nad tím, co se jí stalo,
je, jak vidíš, nezbytné, aby ta, která vyživila příšernou nestvůru,
násilně zemřela. Tím hadem se stanu já
⁵⁵⁰a zabiju ji, jak to říká ten sen.

SBOR

Beru tě za vykladače těchto znamení.²⁸⁴
Ať se tak stane. Vysvětlí ale přátelům, co dál,
jedněm řekni, co dělat, druhým, čeho se zdržet.

ORESTÉS

Jednoduchá řeč. Ta ať jde dovnitř.²⁸⁵
⁵⁵⁵Doporučuji tyto naše dohody držet v tajnosti,
aby ti, kteří úskokem zabili vzácného muže,
byli také úskokem lapeni, a zemřeli
ve stejné smyčce,²⁸⁶ jak to vyslovil Loxiás,²⁸⁷

²⁷⁶ Je trochu zvláštní, že by měl had sát sraženou krev z čerstvé rány: totéž slovo v *Eum.* 184, kde Erínyje zvracejí chuchvalce vysáté krve.

²⁷⁷ Osvětlovadla: stejné slovo jako v *Ag.* 22 (jinak už u Aischyla nikde), což je možná významná souvislost.

²⁷⁸ Lékařská metafora: srv. *Ag.* 849–50.

²⁷⁹ Dosl. aby nesl naplnění: srv. 213 a *Ag.* 997; 1000.

²⁸⁰ Dosl. je slepené dohromady.

²⁸¹ Text je nesrozumitelný, slovo plenky (zavinovačky) se v něm ale objevuje; podle scholiasty je v textu řeč o péči (dostalo se mu péče apod.). Žádná z rekonstrukcí není přesvědčivá, nutno překládat vágně podle kontextu: a byl zavínut do mých plen apod.

²⁸² Jako tlama, která se chystá něco pohltit. Zřídka slovo, pro jehož konotace je instruktivní Hom. *Il.* 23.78 n. (přel. O. V.): "... nýbrž mě právě // pohltit (řec. *amfechane*, dosl. rozevřel se kolem) *hrozný los, jež dostal jsem, jak jsem se zrodil!*"

²⁸³ Přesněji: příbuzné mléko.

²⁸⁴ Obtížně přeložitelná narážka na slovo "nestvůra" (*teras*) ve v. 548, které může znamenat i div, zázrak, znamení. Vykladač znamená je *tera-skopos*, ten, kdo sleduje zvláštní jevy a vykládá je.

²⁸⁵ Tj. Elektra.

²⁸⁶ Možná obecněji: pasti, nástraze apod.

²⁸⁷ Tj. mistr dvojsmyslů. Orestés zřejmě cituje z Apollónovy věštby

vládce Apollón, věštec, který se dosud nemýlil.
⁵⁶⁰Bude to tak: s veškerou výstrojí, jako cizinec,
přijdu k nádvoří bráně s tímto mužem,
Pyladem,²⁸⁸ jako host z ciziny a spojenec²⁸⁹ domu.
Oba budeme mluvit parnáským nářečím,
budeme napodobovat řeč, jakou hovoří ve Fókii.²⁹⁰
⁵⁶⁵Ale možná, že nás žádný vrátný s radostnou myslí
nepřijme, vždyť je ten dům posedlý zlem.²⁹¹
Tak počkáme, aby si někdo, kdo půjde kolem
domu, domyslel, o co jde, a prohlásil:
“Jakto že Aigisthos nechává stát prosebníka
⁵⁷⁰za branou, jestliže je přítomen doma, a ví to?”
No, a až přejdu práh nádvoří brány,
najdu ho na trůně svého otce,
nebo se vrátí a potom mi tváří v tvář
řekne... to vás ujist’uji, že jak mi přijde na oči,²⁹²
⁵⁷⁵dříve než se zeptá “z jaké je cizinec země?”, udělám z něj
mrtvolu, jen ho hodím kolem rychlonohého bronzu.²⁹³
A Erínyje, která [ani dříve] nebyla na krvi šizena,²⁹⁴
bude pít svůj třetí nápoj neředěné krve.²⁹⁵
Takže ty²⁹⁶ ted’ pěkně hlídej, co se děje v domě,
⁵⁸⁰aby všechno do sebe zapadalo přesně tak, jak má,
a vám radím, abyste drželi jazyk na uzdě,²⁹⁷
mlčeli, když je třeba, a říkali to, co se právě hodí.
A pokud jde o vše ostatní, prosím, ať na nás²⁹⁸ tento hledí,²⁹⁹
a můj zápas mečem vede pro mne příznivým směrem.

SBOR³⁰⁰

Strofa 1

⁵⁸⁵Země živí mnoho

²⁸⁸ Hříčka s etymologií Pyladova jména (*pylas* = brána) je umocněna řeckým slovosledem, kde jsou slova “k bráně” (*pylās*) a “s Pyladem” (*Pyladēi*) hned za sebou.

²⁸⁹ Srv. *Ag.* 880, kde se takto mluví o Strofiovi, k němuž byl Orestés dán na výchovu.

²⁹⁰ Nic nesevďčí o tom, že by se fókické nářeční prvky v Orestově pozdější mluvě jakkoli projevovaly. Tato věc bude ponechána divákově fantazii.

²⁹¹ Řec.: *dek-sajt e-pej-dé daj-mo-náj do-mos ka-kojs*. K “posedlosti domu” srv. *Ag.* 1186 n.

²⁹² Čtení verše je nejisté. Výraz “přijít na oči” by předpokládal dosti nízký, hovorový styl, což vede editory k nepřilíh přesevďčivým úpravám a výkladům, např.: “a ujist’uji vás, že si mne opravdu zavolá na vlastní oči” (Dodds, Garvie aj.), nebo “a ujist’uji vás, že dříve než sklopí zrak...” (Lloyd-Jones) aj. Čtu podle výkladu Wilamowitzova, který sledují i čeští překladatelé.

²⁹³ Nejisté, a možná úmyslně dvojznačné čtení. Gramaticky průchodnější by bylo: jen kolem něj hodím... Většina vykladačů má ale zato, že se jedná o meč, a proto čtou ve smyslu “jen ho hodím kolem bronzu”, tj. jen jej probodnu. Slovo překládané “bronz” (*chalkeuma*, něco bronzového) se ale v řecké literatuře znovu objevuje jen v pseudo(?)–Aischylově *Prométheovi*, kde označuje pouta, a není vyloučeno, že stejný význam má mít (alespoň v podtextu) i zde. Srv. házení kolem oběti v *Ag.* 232; 1382 (Garvie). “Rychlonohý” = rychlý, v tomto kontextu to však zní stejně zvláště jako v češtině. U Homéra jde o časté přízvisko Achilleovo.

²⁹⁴ Srv. *Ag.* 1188.

²⁹⁵ “Třetí” snad po Thyestovi a Agamemnonovi.

²⁹⁶ Tj. Elektro.

²⁹⁷ Přesněji: vedli jazyk tak, aby říkal jen slova příznivá, tj. taková, která nám nepřinesou neštěstí. Jde zřejmě rituální formulí.

²⁹⁸ Dosl. sem.

²⁹⁹ Tj. Hermés, jehož socha zřejmě stojí u králova hrobu (srv. 1). Podle jiného výkladu Agamemnon.

³⁰⁰ V prvních dvou responsích převažují krétky a trocheje, ve vv. 608–11 (= 619–22) se obkročmo střídají glykoneje a ferekrateje. Od třetí strofy přibývá jambů, závěr posledních dvou responsí tvoří typicky koncový ithyfallik.

strašlivých strastných trápení³⁰¹
a mořská náruč
je plná nepřátelských
zvířat. Ve výšce, v meziprostoru,³⁰²
⁵⁹⁰jsou zase světla,³⁰³ která škodí
létavým i pozemským tvorům. Také o vichrném
hněvu hurikánů mají co říci.³⁰⁴

Antistrofa 1

Kdo ale dokáže vypovědět
⁵⁹⁵o nestydaté³⁰⁵ mužské pýše
a nestoudných³⁰⁶ vášních
žen, jejichž mysl nezná
stud,³⁰⁷ [vášní,] jejichž společníkem je³⁰⁸ lidská zkáza?³⁰⁹
Svazky společné stáje³¹⁰
⁶⁰⁰rozvrací³¹¹ bezohledná³¹² touha vládnoucí ženám³¹³
u zvířat i u lidí.

Strofa 2

Kdo nemá mysl přelétavou,
ať si to uvědomí, když se poučí
⁶⁰⁵o úskoku, který vymyslela krutá synovražedná
Thestiova dcera, žena, jež s úmyslem
spálit v ohni³¹⁴ nechala shořet žhnoucí³¹⁵ polínko
svého syna. Bylo jeho vrstevníkem od dob, kdy vyšel
ze své matky a vykřikl,
⁶¹⁰a po celý život odpovídalo jeho věku
až do dne, který stanovil Osud.³¹⁶

Antistrofa 2

A ještě se vypráví o jiné [ženě], nad níž se můžeme rozhořčovat,
o vražedné panně,

³⁰¹ Řec. *dej-na dej-ma-tón a-ché*.

³⁰² Tj. mezi nebem a zemí.

³⁰³ Hlavně asi padající meteority, snad ale i blesky nebo dokonce komety.

³⁰⁴ Živly se zjevují ve svém negativním aspektu. Srv. *Eum.* 904 n., kde se o nich bude mluvit opačně.

³⁰⁵ Přesněji: více než opovážlivé.

³⁰⁶ Přesněji: všeho se opovažující.

³⁰⁷ Přesněji: opovážlivých ve své mysli.

³⁰⁸ Dosl. s nimž se společně pase.

³⁰⁹ Nebo: zaslepenost (*atē*).

³¹⁰ Tj. manželské svazky.

³¹¹ Přesněji (vyjádřeno jedním slovesem): ovládne a svede [z cesty].

³¹² Na nic se neohlížející. Podle jiného (už rkp.) čtení “nelaskavá” či “nepřirozená”.

³¹³ Nebo: samicím, ženskému pohlaví. “Vládnoucí ženám”: dosl. ženovládná (*hapax*); možná i: jež dává ženám moc (srv. 499)? Nejde snad o to, že by mužové neměli sklony k nevěře, ty však neohrožují manželský svazek. Mužským pokušením, které vede ke katastrofám, je pýcha.

³¹⁴ Tj. nikoli nedpatřením.

³¹⁵ Nebo: ožehlé, podle toho, je-li míněno žnutí polénka v minulosti, nebo nyní, před jeho shořením. Dosl. rudé (řeč. *daphoinos*), typicky o krvi. Slovo má snad evokovat i představu “krve” či “vraždy” (*phonos*).

³¹⁶ Althaia (gen. -ie) byla dcerou Thestia (sg. Thestias), krále Kúrétů, a ženou Oinea, krále ve městě Kalydón v Aitólíi (středozápadní Recko). Jejím synu Melagrovi předpověděly krátce po narození Moiry, že zemře, až shoří určité polínko na ohništi. Althaia je z ohniště vzala a schovala. Z Meleagra vyrostl zdatný mládenec, který se proslavil ulovením strašného kance, který na Kalydón poslala Artemis coby trest Oineovi za zanedbání oběti. O kůži zabitého kance se ale z Artemidina popudu spustila bitka, která skončila tím, že Melagros pobil bratry své matky. Ta pak z pomsty vzala polínko a hodila je do ohně, načež Meleagros zemřel. Althaia se pak oběsila.

⁶¹⁵kteřá z popudu nepřátel zahubila blízkého člověka.³¹⁷ Krétským náhrdelníkem zhotoveným ze zlata, Mínóovým darem, se nechala přesvědčit, a zbavila Nísa nesmrtelného ⁶²⁰pramene vlasů, ta psice,³¹⁸ když nic netuše oddechoval ve spánku. Vzal ho Hermés.³¹⁹

*Strofa 3*³²⁰

⁶³¹Mezi zločiny, o nichž se vypráví, má ale přední místo ten na Lémnu, nad nímž lid kvílí a odplivuje si, a strašné věci se pokaždé přirovnávají k lémnickým hrůzám.³²¹ ⁶³⁵Kvůli trápení³²² jež bylo odporne bohům, zaniklo beze cti jedno lidské pokolení.³²³ Neboť nikdo nectí, co je protivne bohům. ⁶³⁸Nasbírala jsem něco z toho³²⁴ neprávem?

Antistrofa 3

⁶²³A jelikož jsem připomněla útrapy, které nelze usmířit, je namístě [připojit]³²⁵ také nenávistný ⁶²⁵sňatek, který je odporne domu, a úklady mysli s ženským smýšlením³²⁶ proti muži ve zbroji³²⁷ [...] ³²⁸ Ctím (?) krb v domě, který nehřeje, ⁶³⁰a ženskou vládu³²⁹ bez odvahy.³³⁰

³¹⁷ Nebo možná doslovněji: příbuzného muže.

³¹⁸ Dosl.: ta pso-myslná (*hapax*).

³¹⁹ Jedná se o příběh Skyilly, dcery megarského krále Nísa. Krétský král Mínós chtěl Megary dobýt, a přesvědčil Skyllu (podle většiny verzí se do něj zamilovala), aby svému otci ve spánku ustříhla zlatý (nebo nachový) pramínek vlasů, na němž závisel Nísův život (nebo vláda). Hermés zde plní funkci průvodce do podsvětí.

³²⁰ V kodexech má strofa a antistrofa opačné pořadí. Mnozí vykladači (Garvie jen váhavě a nejednoznačně) rkp. pořadí strof hájí a všichni současní editoři je zachovávají. Spolu s Rosem aj. se domnívám, že je rkp. čtení neudržitelné, neboť narušuje koherenci a gradaci zpěvu.

³²¹ To dosvědčuje Hérodotos 6.138. Ženy na ostrově Lémnos (s jedinou výjimkou) povraždily své manžele za jejich nevěru s thráckými nevěstkami. Vzaly si pak za muže Argonauty, jejichž potomci byli později vyhnání Pelasgy. Pelasgové pak jako pomstu Řekům za své dřívější vyhnání z Attiky unesli na Lémnos athénské ženy a zplodili z nich potomky. Později je však i s ženami povraždili, neboť se báli jejich pomsty. Po tomto činu “neplodila Pelasgům země tak jako dříve, ani jim ženy nerodily, ani stáda se nemnožila.” (Hérodotos 6.139). Snad Aischylos tento řetězec legendárních lémnických zločinů dává do nějaké příčinné souvislosti (sám možná tuto látku zpracoval v nedochovaných dramatech).

³²² Podle úpravy by se četlo “kvůli poskvrně” (srv. ale 586 a zejm. *Ag.* 1251; 1579). “Trápením” (či poskvrnou) je patně míněno povraždění lémnických mužů.

³²³ Nebo: zaniklo bez cti u lidí jedno pokolení.

³²⁴ Tj. z uvedených příkladů.

³²⁵ Verš je porušený a čtení nejisté. Podle rkp. by se četlo: nebylo to případné.

³²⁶ Řec. *gynaiko-búlos*. Pravděpodobně narážka na *Ag.* 11: *andro-búlos kear* (srdce s mužským smýšlením) o Klytáiméstře. Nyní je tedy nejspíše řeč i Aigisthovi (názory vykladačů se ale rozcházejí).

³²⁷ Tj. válečníkovi. *Ag.* udatnost je v kontrastu se zženštilostí Aigisthovou.

³²⁸ Verš je porušený, což je nepříjemné hlavně proto, že na něm závisí i výklad následujících dvou veršů. Snad se (podle parafráze scholiasty) říká něco ve smyslu: proti muži, kterého ctí i jeho nepřátelé. Je to však velmi nejisté.

³²⁹ Dosl. kopí. Totéž slovo jako v *Ag.* 483.

³³⁰ Nebo: opovázlivosti. Výklad dvojverší je nejistý. Především neznáme podmět: v rkp. je sloveso ve třetí osobě m. r. j. č. (“ctí”), a podmětem by tedy musel být nejspíše Aigisthos, snad v nějaké souvislosti, která nám

Strofa 4

Avšak blízko plíc je meč,
⁶⁴⁰ který proniká naskrz a bodá ostrým hrotem
z vůle Spravedlnosti,³³¹ kterou v rozporu s právem³³²
noha pošlapala v prachu,³³³
ty, kteří se proti právu provinili
⁶⁴⁵ na Diově ctihodnosti.

Antistrofa 4

Základ³³⁴ Spravedlnosti je však zasazen pevně
a mečův Osud kuje [meč odplaty] už předem.³³⁵
Do domu dávného krveprolití
přivádí dítě,
⁶⁵⁰ aby nakonec splatila poskvrmu – slovuťná
hlubokomyšlná Erínyje.³³⁶

ORESTÉS

Sluho! Sluho!³³⁷ Slyš, jak buším na nádvorní vrata!³³⁸
Kdo je uvnitř? Sluho, sluho, podruhé! Kdo v domě?
⁶⁵⁵ Potřetí volám, ať někdo vyjde z domu,
jestli [dům] pod správou Aigistha přijímá hosty!³³⁹

SLUHA

Dobrá! Slyším!³⁴⁰ Z jaké je cizinec země?³⁴¹ Odkud?

vzhledem k porušenému textu ve v. 628 není zřejmá (tak např. Lloyd-Jones). Podle drobné úpravy, kterou přijímám, se podmětem stává mluvčí, tedy Sbor. Ani tak však není výklad jednoznačný. Hlavní možnosti jsou dvě: 1/ Sbor mluví vážně, a opravdu ctí krb v domě atd. více než stávající situaci. “Krbem který nehřeje” by pak musel být míněn poklid v domě, který není narušován vášněmi, o jakých byla řeč v 596 n. Srv. k tomu *Ag.* 1435 n. Poslední verš by se pak musel číst “ženskou vládu bez opovázlivosti”, tj. té, o níž byla řeč v 594 n. 2/ Pokud jsou oxymora “krb který nehřeje” a “vláda (dosl. kopí) bez odvahy” míněna s despektem (“krb který nehřeje” by byl dům, který nefunguje tak, jak má, nemá totiž vzdor Klytaiméstrinu tvrzení v *Ag.* 1435 právoplatného pána), co se zdá být nasnadě (srv. řeč o “vládě ženy” v *Ag.* 483), pak by věta v první osobě mohla pouze vyjadřovat povzdech nad tím, že Sbor musí za svého vladaře uznávat někoho, kdo na to nemá nárok. Tento výklad, který ve Wilamowitzově verzi následují české překlady, považuji při vši nejistotě za nejpřijatelnější. Výslovně jej odmítá Garvie, podle něhož ve slově “ctím” není obsaženo žádné “proti své vůli”. Podle mne by však ona nevěle mohla být vyjádřena právě následujícími oxymory.

³³¹ Srv. *Ag.* 1485.

³³² Čtení nejisté.

³³³ Srv. *Ag.* 371 n. a pozn. k tamt. 948.

³³⁴ Snad základ oltáře (srv. *Ag.* 384) Možná: kovadlina (není ale doloženo).

³³⁵ Srv. obdobnou metaforu v *Ag.* 1535 n. Asi ve smyslu: kdykoli se namane příležitost ke spravedlivé odplatě, Osud jí pohotově využije.

³³⁶ Podmětem věty, který je i v řečtině vysloven na samém konci (srv. *Ag.* 744 n.), je od počátku Erínyje, která přivádí dítě, tj. Oresta. Také Klytaiméstra ale bude přivádět do domu své dítě, a vlastně ho přivedla svým zločinem. Slova “slovuťná” (*klytá*) a “hlubokomyšlná” (*bysso-phrón*) jsou pravděpodobně etymologickou narážkou na Klytaiméstrino jméno: slovuťný = řec. *klytos*, jako přízvisko Erínyje velmi nezvyklé. Druhá část královnina jména bývá odvozována od řec. *métis*, tj. úmysl, záměr apod. (Homér, *Od.* 11.422, ji nazývá *dolo-métis*, tj. vymýšlející úklady). “Hlubokomyšlné” (*bathy-phrón*) jsou podle Pindara (*Nem.* 7.1) Moiry.

³³⁷ Řec. *paj, paj!*, dosl. chlapče, chlapče. Takto úderně (řečtina má pěkné jednoslabičné slovo) se volá na dveřníka, když se tluče na vrata (motiv bušení na vrata je častý v komedii, v tragédii se jinak neobjevuje).

³³⁸ Po každém verši je jistě krátká odmlka, při níž Orestés čeká na odezvu.

³³⁹ Dosl. jestli je z vůle (dopuštění, působením apod.) Aigistha přátelský k hostům (cizincům). Kdyby nebyl, byla by to pro Aigistha velká ostuda. Král: ač vstípil-li vám pohostinnost Aigisthos (podobně Šrámek). Stiebitz verš vynechává.

ORESTÉS

Vzkaž pánům domu,
za nimiž přicházím a nesu novinky.
A pospěš si. Tmavý kočár noci
⁶⁶⁰je rychlý.³⁴² Je čas, aby pocestní spustili
kotvu v domech, které hostům nabízejí pohostinství.
Ať vyjde někdo, kdo v domě rozhoduje,³⁴³
žena, která zde vládne, ale lépe, aby to byl muž.³⁴⁴
⁶⁶⁵Neboť vstupuje-li do rozmluvy ostych, zakaluje
slova. Když mluví muž s mužem,
nemá zábrany, a jasně vyjádří, co chce říct.³⁴⁵

KLYTAIMÉSTRA

Cizinci, pokud něco potřebujete, mluvte. K dispozici
je vše, co se na tento dům sluší:
⁶⁷⁰teplá koupel, strastem ulevující³⁴⁶
lůžko a přítomnost poctivých očí.³⁴⁷
Pokud je ale třeba zařídit něco důmyslnějšího,³⁴⁸
pak je to úkolem pro muže, jemuž to sdělíme.³⁴⁹

ORESTÉS

Jsem cizinec, z Daulidy, ze země Fóků.³⁵⁰
⁶⁷⁵Šel jsem sám se svým vlastním nákladem³⁵¹
do Argu, tady že vypráhnou nohy,³⁵²
a povídá mi člověk, kterého jsem potkal, neznali jsme se,
zjišťoval nejdřív, kam mám cestu, a říkal mi, kam jde sám –
z Fokie, nějaký Strofios,³⁵³ jak jsem z řeči pochytil:
⁶⁸⁰“Pokud máš, cizinče, stejně cestu do Argu,

³⁴⁰ Hovorová fráze, častá v komediích (Král: vždyť slyším). Dialog je velmi živý. Sluha má typickou nevládnost vrátného, jeho následující otázky v situaci, kdy ještě ani neotevřel vrata, neznají dvakrát přivítivě. Orestés je bude ignorovat. Mluví asi za dveřmi; kdyby vyšel ven, nezvládla by se následující scéna se třemi herci. Týž herec hrál před chvílí Élektru a vzápětí bude hrát Klytaiméstru.

³⁴¹ Srv. 575.

³⁴² Tj. kočár, který Noc řídí jako vozataj (podobně jako Hélios aj.).

³⁴³ Dosl. kdo nese naplnění (*telos*), tj. v jehož rukou je to, co se stane. Jistě v druhém plánu resonance s 213; 541 (srv. též *Ag.* 972).

³⁴⁴ Tj. kdo vyjde a poslechne si mou zprávu. V druhém plánu možná: lépe (dosl. patřičněji, vhodněji), kdyby v domě vládl muž.

³⁴⁵ Je příznačné, ale možná trochu překvapivé, že se po těchto slovech objeví královna. Až dosud jsme byli připravováni pouze na Orestovu konfrontaci s Aigisthem, o matce se Orestés ve svých plánech vůbec nezmínil.

³⁴⁶ Těžko říci, je-li záměrné, že jsou v tomto verši vedle sebe výrazy, jež připomínají rámcové motivy předchozí části trilogie: ke strastem srv. *Ag.* 1; ke koupeli tamt. 1109 aj. (“sinister irony”, jak poznamenává Lloyd-Jones).

³⁴⁷ Dosl. spravedlivých, ve smyslu: poctivých, upřímných, které to myslí dobře. Nebo možná: svědomitých (Král). V podtextu je ale jistě (královnou nezamýšlená) ironie. Stiebitz se rozpovídal: pozorné a přímé tváře lidí poctivých.

³⁴⁸ Složitějšího, dosl. co vyžaduje více přemýšlení.

³⁴⁹ Parodie na tradiční rozvržení rolí, jak je klasicky zachycuje Homér, *Od.* 1.356 n. (přel. O. V.): “*Jdi však v komnatu ženskou a vlastní správu si práce: // kužel a stav, kaž služebným svým, ať bedlivě všechny // práci hledí si svých, než hovor starostí bude // mužů a nejvíce mou, jenž ve svém domě jsem pánem!*”

³⁵⁰ Daulis je město ve Fókii.

³⁵¹ Není zcela jasné, co je tím míněno. Nejspíše Orestés říká, že neměl žádné sluhy, což je ale samo o sobě zvláštní, a je to v konfliktu se 713, pokud přijmeme rkp. čtení (viz ad loc.). Oresta navíc doprovází Pyladés. Možná jde o terminus pro obchodníky, kteří cestují s vlastním zbožím, místo aby je po někom posílali.

³⁵² Hovorová fráze.

³⁵³ Klíčové informace zaznějí vždy až na závěr věty.

vzpomeň si, a poctivě³⁵⁴ vyříd' rodičům
Oresta, že zemřel. Určitě nezapomeň.
Jestli u jeho blízkých převládne názor, že se má přivést,
nebo raději pohřbít jako přistěhovalec,³⁵⁵ aby zůstal navždy
⁶⁸⁵cizincem – tyto pokyny nám doprav zpět.
Neboť už jsme toho muže důkladně oplakali
a jeho popel skrývají stěny bronzové urny.”
Řekl jsem vše, co jsem slyšel. Jestli jsem padl na ty,
kteří jsou povolání a je jim ta zpráva určena,
⁶⁹⁰nevím. Má to ale vědět rodič.³⁵⁶

KLYTAIMÉSTRA

Běda mi! Přinesl jsi zprávu³⁵⁷ o našem naprostém zničení.³⁵⁸
Ach Kletbo tohoto domu, kterou nelze porazit,
jak daleko vidíš, i na to, co je bezpečně odklizen z cesty!
Zdálky srážíš [své cíle] dobře mířenými šípý
⁶⁹⁵a zbavuješ mne, zoufalou ubožačku, blízkých!³⁵⁹
A teď Orestés... Choval se přece rozumně,
když se zdržoval³⁶⁰ mimo zhoubné bažiny,
teď ale, jestli byla v domě naděje, která by ho vyléčila
ze zlých bakchanálií,³⁶¹ zapiš ji mezi ty, kdo nás opustili.³⁶²

ORESTÉS

⁷⁰⁰S takto požehnanými hostiteli³⁶³
bych se raději seznámil a stal se jejich hostem
kvůli příznivým zprávám. Vždyť kde
je více dobré vůle než mezi hostem a hostitelem?³⁶⁴
Bylo by to ale v mé mysli známkou bezbožnosti,
⁷⁰⁵kdybych tuto službu bližním³⁶⁵ nedovedl do konce,³⁶⁶
poté, co jsem přikývl, a stal se vaším hostem.³⁶⁷

³⁵⁴ Jak je správné, jak velí povinnost apod.

³⁵⁵ *Metokos*, dosl. přechodný, dočasný obyvatel: srv. *Ag.* 56.

³⁵⁶ Tj. tu zprávu, kterou jsem přednesl (výklad Verrallův, Lloyd-Jones aj.). Slovo “rodič” evokuje spíše otce než matku. Orestés dává najevo, že neví, s kým mluví, ani že mužský rodič je mrtev. Podle jiného čtení: “rodič to ale jistě ví”, tj. rodič ví, zda to říkám těm, kdo jsou k tomu povolání. Tak čte Král a spol. To je hezké v druhém plánu, kdy by to mohlo poukazovat k *Ag.* (nikoli v překladu Králově), není mi ale příliš jasné, co by to mělo znamenat v plánu prvním.

³⁵⁷ Čtení nejisté.

³⁵⁸ Jako je město zničeno nájezdem nepřátel.

³⁵⁹ Je možné, že královnina reakce je docela upřímná. “Blízkými” může mít na mysli Ifigenii.

³⁶⁰ Přesněji: držel svou nohu pryč od... *Frazeologismus*.

³⁶¹ Tj. řádění Erínyjí: srv. 566; *Ag.* 1189.

³⁶² Čtení je nejisté: adresátem je nejspíše Kletba. Konstrukce posledních čtyř veršů je sporná, někteří soudí, že část textu vypadla.

³⁶³ Tj. asi bohatým nebo urozeným: srv. *Ag.* 531 a zejm. tamt. 941, kterýžto verš možná objasňuje, proč je slovo užito zde.

³⁶⁴ Modelová situace uzavření vztahu vzájemné pohostinnosti (*xenia*), pro který platí závazná pravidla, nad nimiž dlí Zeus Xenios, strážce hostinných práv (srv. *Ag.* 61). Oběma stranám tohoto vztahu se říká *xenos*, a teprve podle kontextu se překládá “host” nebo “hostitel”, ale i “cizinec” nebo “přítel”. Jako *xenoi* byli Orestés s Pyladem osloveni v 668, a Orestés se tak označil v 674. Zdůrazňování tohoto motivu staví jistě záměrně Orestův zločin do ambivalentního světla: Orestés mj. poruší pravidla pohostinnosti. Podobná slova se objevují v *Ag.* 880 (o Strofiovi: “přítel” je dosl. “s dobrou vůlí”, tj. příznivě nakloněný, přátelský; “spojenec” je vlastně “*xenos* v boji”).

³⁶⁵ Tj. Klytaiméstre (podle jiných výkladů Strofiovi). Věta je možná dvojznačná a v podtextu se vztahuje k *Ag.*

³⁶⁶ Přesněji nezavršil, tj. nesplnil (podobné slovo jako v 528).

³⁶⁷ Vůči Strofiovi je vázán slibem, vůči královně tím, že jej přijala. Proto, ač nerad, vyřizuje špatnou zprávu.

KLYTAIMÉSTRA

Buď si jist, že proto nedostaneš méně, než ti přísluší,
a nebudeš o nic méně přítelem tohoto domu.

Kdybys to nebyl ty, přišel by se zprávou někdo jiný.

⁷¹⁰Už je ale čas, aby cizinci, kteří celý den strávili
na dlouhé cestě, dostali, co se patří.

Odveď jej do domu, do mužského pokoje pro hosty,
a s ním tyto průvodce a spolucestující,³⁶⁸

a tam nechť dostanou vše, co se na tento dům patří.³⁶⁹

⁷¹⁵Radím ti, abys to provedl s plnou zodpovědností.³⁷⁰

My zatím tyto [novinky] sdělíme pánu
domu, a s nemalým počtem blízkých³⁷¹
se poradíme o tom, co se stalo.

SBOR [anapest]³⁷²

Dobrá, milé domácí služby,

⁷²⁰už abychom projevíly

sílu našich úst na počest Oresta!³⁷³

Ach vládkyně³⁷⁴ Země a vládkyně výspo³⁷⁵

mohyly, která nyní ležíš

na těle královského velitele loďstva,³⁷⁶

⁷²⁵nyní poslouvej, nyní pomáhej!³⁷⁷

Nyní totiž nastal čas, aby se úskočná Přesvědčivost³⁷⁸

po jeho boku pustila do boje,³⁷⁹ a podzemský Hermés

† a noční†³⁸⁰ vedl správným směrem³⁸¹

tyto zápasy smrti mečem.³⁸²

⁷³⁰Zdá se, že ten muž z ciziny způsobuje potíže –³⁸³

vidím tady Orestovu chůvu v slzách.

Kampak, Kilická,³⁸⁴ že si to šlapeš domovními vraty?

³⁶⁸ Někteří vykladači (z nových Page, Garvie aj.) opravují slovesa na singulár, s tím, že Oresta doprovází pouze Pyladés. Pro to by mohlo svědčit jednak to, že ve vv. 561 n. není o žádných služících zmínka (není tam ovšem nezbytná), jednak v. 675, jehož výklad je ovšem nejasný (srv. pozn. ad loc.). Sg. ve v. 713 mohl být opraven na pl. v pozdější tradici, která si libovala v bombastických scénách (Taplin). Spor ale není vyřešen (rkp. hájí např. Lloyd-Jones, West).

³⁶⁹ Srv. 711, 669 (v obou případech na konci verše).

³⁷⁰ Přesněji: s tím, že z toho budeš zodpovídat.

³⁷¹ Tj. v širokém kruhu všech přátel a příbuzných, jak by tomu bylo za normálních okolností. Srv. ale 695 a *Ag.* 1429. Výrok jen podtrhuje smutnou osamělost královského páru.

³⁷² První tři verše pronáší nejspíše vůdce sboru, zbytek možná už celý Sbor. Pasáž je plná asonancí a rýmů.

³⁷³ V řeč. jde o otázku: kdypak jen projevíme...? Srv. 340 n.; 386 n. Slavnostní píseň zazní v 935 n.

³⁷⁴ *Potnia*: titul, který tradičně náleží bohyním, zvláště Persefóně.

³⁷⁵ Striktně o zemi vybíhající z moře.

³⁷⁶ Srv. *Ag.* 1226.

³⁷⁷ Řec.: *nyn e-pa-kú-son, nyn epa-ré-kson*.

³⁷⁸ Tj. Peithó: srv. *Ag.* 385. K "úskočnosti" srv. *Ag.* 1496 aj.

³⁷⁹ Dosl. aby spolu [s ním] sestoupila, tj. k boji: srv. 455.

³⁸⁰ Hermés je přítel noci, a snad se tak slova vztahují k němu. Podle jiných jde o některé další božstvo (např. Smrt). Text je ale patrně porušený. Můžeme číst ve smyslu: podzemský Hermés, bůh noci.

³⁸¹ Čtení je nejisté, ale snad souvisí s funkcí Herma jako průvodce: srv. 584.

³⁸² Neobvyklý výraz (něco jako "mečozáhubné"), který se jinak v řeč. literatuře objevuje jen v *Ag.* 1528 (o vraždě *Ag.*), a je pravděpodobné, že si jej A. vymyslel. K "zápasu" srv. též *Ag.* 1377. Od násl. verše pokračuje jambický trimetr.

³⁸³ Reakce na uplakanou služku, která právě přišla. Náрек za scénou, který předpokládají někteří vykladači, není nezbytný.

A jako tvůj průvodce bez nároku na mzdu žal.³⁸⁵

CHŮVA

Paní poručila co nejrychleji zavolat
⁷³⁵k těm cizincům Aigistha, aby přišel
a vyptal se přesněji, jako muž muže,
na tu čerstvě předanou zprávu. Před sluhy
nasadila zachmuřený pohled, uvnitř ale skrývá³⁸⁶
smích nad dílem, jež bylo provedeno³⁸⁷ příznivě
⁷⁴⁰pro ni,³⁸⁸ pro tento dům ale k velkému neštěstí,
díky té zprávě, kterou cizinci jasnými slovy předali.
A ovšemže on bude poslouchat s radostí v srdci,
až se bude dozvídat tu novinu. Já ubožačka!
Jak ztrápené bylo srdce v mých prsou
⁷⁴⁵ze směsi³⁸⁹ všeho toho nesnesitelného trápení,
které se v tomto Átreově domě přihodilo předtím!
Takováhle muka jsem ale ještě nikdy nevytrpěla.
Všechno zlé jsem trpělivě snášela,³⁹⁰
a milovaného Oresta, pro něhož jsem se z duše vydala,³⁹¹
⁷⁵⁰vychovávala jsem ho, sotva mi byl z matky odevzdán,³⁹²
a pronikavé volání, jež mi nedalo spát³⁹³
[...] ³⁹⁴
mnoho námahy, aniž by z toho byl pro mne užitek,
jsem vytrpěla. Vždyť co nemá rozum, jako zvíře
se musí krmit – jak by ne? – †na způsob rozumu. †³⁹⁵
⁷⁵⁵Protože chlapec, který je ještě v plenkách, nic neřekne –
jestli má hlad nebo žízeň, nebo jestli chce
čůrat. Mladé bříško dětí se chová jak chce.³⁹⁶
Věštila jsem, kdy to přijde, často ale myslím
věštby lhaly, a tak jsem prala plíny.
⁷⁶⁰Valchářka, živitelka, obě měly stejný úkol.³⁹⁷

³⁸⁴ Otroci byli nazýváni podle místa svého původu (Kilikie je v jihozápadní Malé Asii). Jde však o vlastní jméno (ne tedy “kilická žena”, jak překládá Stiebitz).

³⁸⁵ Tj. sám od sebe, nevyžádaný: srv. *Ag.* 979.

³⁸⁶ V detailech čtení nejisté: čtu podle Westovy úpravy.

³⁸⁷ Možná by se dalo číst: “nad věcmi, které se staly...” Tak většina vykladačů, ačkoli výše uvedené čtení je jazykově více nasnadě (srv. Lloyd-Jones: “work accomplished well to her”). “Dílem” je zřejmě míněna nikoli Orestova smrt, ale vyřízení zprávy o jeho smrti (viz 740). Možná se ale “díky té zprávě” ve v. 741 má vztahovat ke královnině smíchu (“smích... díky té zprávě”), a “dílem, jež bylo provedeno” by tedy mohla být Orestova smrt (dílo bohů? nebo chůva předpokládá, že byl Orestés zabit?).

³⁸⁸ Stejný přesah i v řečtině.

³⁸⁹ Srv. *Ag.* 1397, kde je řeč o “měsidle (poháru) zla”.

³⁹⁰ Dosl. snad vyčerpávala, vylévala, jako vodu z lodi. “Trpělivě snášela”: řec. *tlé-mo-nós én-tlún*.

³⁹¹ Přesněji: který vyčerpával mou bytost, mé životní síly.

³⁹² Srv. Hom. *Od.* 19.353 n. (přel. O. V.): “*Skutečně stařenku mám, jež velmi je rozumné myslí, // od níž nešťastník ten byl s péčí živen a pěstěn, // odevzdán v náruč její, jak jednou ho zrodila matka.*” Srv. též výše 609.

³⁹³ Jako v 524.

³⁹⁴ Chybí kus textu. Předchozí verš je přeložen jen přibližně: substantiva jsou v genitivu, nelze ale určit k čemu se váže, ani jakou má funkci.

³⁹⁵ Nejasné, pravděpodobně porušené. Podle jedné z navrhovaných úprav (Thomson): rozumem chůvy, tj. podle její úvahy. Snad bychom mohli překládat ve smyslu: podle rozumu někoho jiného.

³⁹⁶ Dosl. je svépomocné, nezávislé. Tyto detaily každodenního života jsou v tragédii zcela ojedinělé a připomínají spíše styl komedií. Na pozadí tohoto úsměvného a dojemného vyznání starostlivé chůvy vyvstane o to působivěji obldnost následujících zločinů. Srv. také předchozí líčení královnina snu, v níž matka porodila ne dítě, ale hada.

Tato dvě řemesla jsem musela zvládnout sama, když jsem přijala Oresta [na vychování] otci.³⁹⁸
A teď se ubohá dozvídám, že je po smrti.
Jdu ale za mužem, který zničil³⁹⁹ tento
765 dům. S radostí si tu zprávu poslechne.

SBOR

A jak mu řekla, že se sem má vypravit?

CHŮVA

Jak jako? Řekni mi to znovu, ať to přesněji pochopím.

SBOR

Jestli s ozbrojenci, anebo sám.

CHŮVA

Řekla, ať si jako doprovod přivede kopiníky.

SBOR

770 Tak tohle našemu nenáviděnému vládci nevyřizuj,
naopak ho vyzvi, tak, aby se těch slov nebál,
aby co nejrychleji přišel sám, a raduj se ve své mysli.
Pokřivená zpráva se totiž předáním narovná.⁴⁰⁰

CHŮVA

Cožpak tobě se zamlouvají zprávy, které právě došly?

SBOR

775 Co když ale Zeus jednoho dne způsobí, že se vítr zla obrátí?⁴⁰¹

CHŮVA

Jakpak? Orestés, naděje domu, odešel.⁴⁰²

SBOR

Ještě ne. To by byl špatný věstec, který by takto soudil.

CHŮVA

Cože? Víš něco jiného, než se říkalo?

SBOR

Běž a předej zprávu. Jednej podle pokynů.
780 Co mají bohové na starost, o to se starají.

CHŮVA

³⁹⁷ Živitelka: lépe by se řeklo: chůva (Král) nebo pěstounka (Stiebitz). Je v tom ale ono živení (podobné jako v angl. "nurse"), které je v tomto kontextu nezbytné. První se stará o to, co jde ven, druhá o to, co jde dovnitř. Musí se to ovšem přeložit nějak jinak.

³⁹⁸ Syn se vychovává pro otce jako jeho dědic.

³⁹⁹ Stejně velice zřídka (možná Aischylem vytvořené) slovo jako v *Ag.* 1438 ("ublížil" je asi moc slabé).

⁴⁰⁰ Snad ozvuk nějakého přísloví. Pokřivenou zprávou je zřejmě míněna zpráva o smrti Oresta; ta se "narovná" tím, že chůva předá zprávu Aigisthovi. Paradoxní je, že k tomuto "narovnání" pokřivené zprávy může dojít jen "pokřivením" zprávy, kterou poslala královna.

⁴⁰¹ Tj. že začne vítr vanout příznivým směrem. K metafoře srv. *Ag.* 219.

⁴⁰² Srv. 698 n.

Jdu tedy a poslechnu, co v téhle věci říkáš.
Ať to s božím přispěním dopadne co nejlépe!⁴⁰³

SBOR⁴⁰⁴

I. strofa

Nyní tě zapřísahám, otče
olympských bohů, Die,
785dej šťastné pořízení pánům
domu, kteří touží s radostí
vidět, že je vše v pořádku.⁴⁰⁵
Všechna slova jsem vykřikl kvůli spravedlnosti.
Ty ji opatruj, Die!

Mesódos

790É, é!⁴⁰⁶ Toho, který je uvnitř domu, postav
před jeho nepřítele, Die, neboť vyzdvihneš-li ho k velikosti,
rád se ti za to odplatí
dvojnásobně či trojnásobně.⁴⁰⁷

Antistrofa I

A věz, že osiřelé hříbě [tobě] milého
795muže je zapřáhnuto do vozu
muk (?).⁴⁰⁸ Dej mu v jeho běhu
[správný] rozměr⁴⁰⁹ a zaříd(?), aby měl
†zachovaný†⁴¹⁰ rytmus,⁴¹¹
abychom viděli, jak jeho kroky ve svém rozpětí⁴¹²
dorážejí po dráze (?) do cíle.⁴¹³

Strofa 2

800A vy, božstva uvnitř domu,
jež spravujete radostný přepych⁴¹⁴ zadní komnaty,
a jste [s námi] jedné mysli,⁴¹⁵ slyšte!⁴¹⁶
Přiveďte [...] ⁴¹⁷

⁴⁰³ Srv. *Ag.* 674.

⁴⁰⁴ 2. stasimon. Celá pasáž je těžce poškozena. Sbor vyzývá jednotlivá božstva, aby přispěla k Orestově úspěchu, a to vždy v trojici strof: mezi strofu a antistrofu je vkládán mesódos, tj. “mezizpěv”. Starší němečtí editoři (Schneider, po něm Wecklein, Wilamowitz aj.) se snaží “napravit” responsi strofických párů tím, že mesódos přidávají coby refrén i za příslušnou antistrofu. Podle této zbytečné úpravy, která narušuje významovou kontinuitu, překládají všichni Češi s výjimkou Mejšnara.

⁴⁰⁵ Čtení posledního trojverší je velmi nejisté (srv. zcela odlišné výklady českých překladatelů). “Vše v pořádku”: *ta sófrona*, přesněji snad: že jsou věci rozumě (moudře, střízlivě, ctnostně apod.) spravovány. Stiebitz “ctností a práva cíl”.

⁴⁰⁶ Běžně jde asi o citoslovce štkaní (West).

⁴⁰⁷ Čtení celé pasáže je v detailech nejisté.

⁴⁰⁸ Nejisté, možná se slovo “muka” dostalo do textu omylem. Obraz vozu muk má ale paralelu v pseudo(?)-Aisch. *Prométheovi* 578.

⁴⁰⁹ Tj. snad správnou délku kroků.

⁴¹⁰ Nejasný význam slovesa; text je asi porušený, žádná úprava mne nepřesvědčuje. Podle různých výkladů jde např. o to, aby zachovával stálý rytmus, nebo aby běžel v rytmu, který mu umožní bezpečný návrat.

⁴¹¹ Rozměr se týká délky kroků, rytmus rychlosti jejich střídání.

⁴¹² Srv. *Ag.* 1111.

⁴¹³ Výklad posledního dvojverší (jako ostatně celé strofy) je beznadějně nejistý.

⁴¹⁴ Srv. *Ag.* 1383 a pozn. ad loc.

⁴¹⁵ Tj. jste s námi zajedno, na naší straně.

⁴¹⁶ Jedná o božstva domácího kultu, patrony paláce, závěr strofy ale napovídá, že jde možná (alespoň v druhém plánu) i o samotné Erínyje. Srv. *Ag.* 1186 n.

Krev kdysi spáchaných činů
805 odčinite⁴¹⁸ čerstvým aktem spravedlnosti.
Ať už stařena vražda⁴¹⁹ nikdy v domě nerodí!⁴²⁰

Mesódos

Ty pak, který obýváš krásně vystavěnou velikou
sluji, dej, ať dům toho muže s radostí vzhledne,⁴²¹
a vidí milujícímá
810 očima jasné světlo
svobody po závoji temnoty.⁴²²

Antistrofa 2

A nechť plným právem⁴²³ pomůže
syn [nymfy] Máie,⁴²⁴ který mocně duje,⁴²⁵
chce-li přivanout čin.⁴²⁶
815 Přeje-li si, zjevuje mnoho nevidomého,⁴²⁷
hovoří však slovem neprůhledným,⁴²⁸
v noci rozestírá před očima tmu,
a ve dne není o nic zjevnější.⁴²⁹

Strofa 3

A tehdy se konečně⁴³⁰ slavně⁴³¹
820 rozezní s pronikavým křikem
ženský zpěv [na počest] vykoupení domu,⁴³²
nastolení příznivého větru,⁴³³
z našich úst: “Plujeme správně!”⁴³⁴
825 Můj zisk, můj zisk tím narůstá,
a zkáza se drží od mých blízkých!”⁴³⁵

⁴¹⁷ Nebo: Neváhejte...! Asi dvě třetiny verše chybí.

⁴¹⁸ Zrušte, vykupte: jako v Sof. *Oid.* 100 n.

⁴¹⁹ Přesněji: stařec. Vražda (*phonos*) je v řečtině mužského rodu.

⁴²⁰ Srv. 648; *Ag.* 763 n.

⁴²¹ Pěkná aliterace: *eu dos a-ni-dejn do-mon an-dros*.

⁴²² Podle většinového výkladu jde o delfského Apollóna; co je míněno “velikou sluji”, není ovšem zcela jasné (viz Garvie, ad 807–8). Srv. též 954.

⁴²³ Jak je správné, spravedlivé, podle práva apod.: srv. Sof. *Oid.* 135.

⁴²⁴ Máia je dcera Atlantova, která s Diem porodila Herma.

⁴²⁵ Přesněji: s velikou snadností nese – jako vítr loď.

⁴²⁶ Čtení v detailech nejisté. Jistě je však Hermés přirovnáván k větru: k metafoře srv. 317.

⁴²⁷ Dosl. opravdu “slepého”, snad ale ve zřídkařem a archaickém smyslu českého “nevidomý” (srv. SSJČ, s. v. nevidomý 4.). Někteří editoři odmítají, že by slovo mohlo mít tento odvážně posunutý význam, a čtou ve smyslu: zjeví mnoho nejasného (Wilamowitz), příp. zjeví mnoho jiných věcí (West podle rkp.). K božimu zjevování srv. např. Sof. *Oid.* 724 n. Snad se to týká především Klytaiméstrina snu.

⁴²⁸ Přesněji: jež nelze nahlédnout, tj. pochopit, vyzkoumat, možná ale: předvídat. Synestetická metafora. Čtení ale není jisté a existují různé úpravy, podle nichž by se např. četlo: “nazývám ho (tj. Herma) jaksi nejasným” (Wilamowitz) nebo “říkám nejasné (tj. tajemné) slovo” (Müller a např. Lloyd-Jones). Stiebitz obě možnosti nejasným způsobem zkombinoval a překládá: mluvím jaksi nejasně. Někteří editoři verš pro jistotu vynechávají.

⁴²⁹ Tj. zřejmější, srozumitelnější.

⁴³⁰ Tj. až bohové pomohou (Hermés “přivane čin”) a dům “s radostí vzhledne”. Tato pasáž byla hlavním argumentem pro ty, kdo chtěli opakovat mesódos i po antistrofě. Není to však nutné: obecné výroky o Hermovi byly jen krátkou odbočkou od hlavního tématu, k němuž se Sbor nyní navrací.

⁴³¹ Čtení nejisté.

⁴³² Nebo možná: který přináší úlevu domu.

⁴³³ Možná ale zpěv sám přináší do domu příznivý vítr.

⁴³⁴ Dosl. vše pluje správně, tj. všechno jde tak, jak má (patrně hovorová fráze). Čtu podle úpravy (*plei*); podle rkp. (*polei*) by se četlo: pro obec je toto dobré.

Mesódos

Ty pak měj odvahu, až přijde čas činu,⁴³⁶
a zakřič na ni, až na tebe zavolá
“dítě!”, a řekni “otcovo!”⁴³⁷
⁸³⁰a dokonči zkázu, již nelze vyčítat!

Antistrofa 3

A ve své hrudi měj
srdce Persea⁴³⁸
a pro své blízké pod zemí
i nahoře udělej to, co je potěší.⁴³⁹
⁸³⁵způsob uvnitř [domu] krvavou zkázu
zhoubné Gorgony,⁴⁴⁰ smrt
prostou viny, k níž vyzval Apollón.⁴⁴¹

AGISTHOS

Nepřišel jsem bez vyzvání, poslali pro mne.⁴⁴²
Dozvídám se, že jsou tu jacísi cizinci a sdělují nám
⁸⁴⁰novinku, jež není vůbec vítaná:
že zemřel Orestés. To by bylo další krvácející
břemeno,⁴⁴³ které by musel nést tento dům, postižený
hnisajícím uštknutím⁴⁴⁴ dřívějšího krveprolití.
Nemohu si představit, že je to pravda a skutečnost.⁴⁴⁵
⁸⁴⁵Nebo to jen vyskakují do vzduchu nějaké
ustrášené řeči ženských a bez užitku zmírají?⁴⁴⁶
Co mi o tom můžete říci, abyste to mé mysli⁴⁴⁷ objasnily?

SBOR

Slyšely jsme to, běž ale dovnitř
a vyptej se těch cizinců. Síla poslů není taková,
⁸⁵⁰jako když se muž od muže dozvídá sám.⁴⁴⁸

⁴³⁵ Tj. Oresta a spol. Sbor už předjímá, co bude zpívat po vykonání pomsty.

⁴³⁶ Přesněji: až přijde řada na činy. Sbor se obrací k Orestovi.

⁴³⁷ Čtení v detailech nejisté.

⁴³⁸ Kousek textu chybí, význam je ale jasný.

⁴³⁹ Čtení nejisté.

⁴⁴⁰ Čtení podle úpravy nesmyslného textu.

⁴⁴¹ Čtení posledního verše je bohužel velmi nejisté; sleduji Westovu úpravu. Možná není o Apollónovi vůbec řeč a má se číst ve smyslu “znič toho, kdo se provinil smrtí”, tj. Aigistha. Nebo: znič viníka, na něhož se právě díváš (tváří v tvář přicházejícímu Aigisthovi). I tato čtení však vyžadují úpravu porušeného textu. K Apollónově výzvě srv. 1030 n.

⁴⁴² Přesněji: přicházím nikoli nezavolan, nýbrž obeslán (*hapax*). “Nikoli něco, ale opak toho” je běžná řečnická figura.

⁴⁴³ Dosl. břemeno, z něhož kape krev. Nejspíše jsou zde zhuštěny obrazy krvácející rány a těžkého břemene. Ke kapání krve srv. *Ag.* 179–80 + pozn. ad loc. Čtení se ale zakládá na úpravě porušeného textu.

⁴⁴⁴ Nebo: kousnutím, bodnutím apod. Nemusí to být nutně had. Srv. ale přirovnání Klytaiméstry ke kousavému zvířeti (od téhož slovesného základu) v *Ag.* 1233.

⁴⁴⁵ Přesněji: jak bych si mohl představit (myslet si, domnívat se apod.), že je to pravdivé a živé (dosl. hledící, tj. do světla = živé)? Stiebitz: Mám v tom snad vidět pravdu živoucí? Aigisthos používá dosti nezvyklé obraty, u nichž je nesnadno soudit, jde-li o rétorické figury vyššího stylu nebo o jejich nechtěnou parodii.

⁴⁴⁶ Obraz jisker, které vyskakují z ohně a hasnou.

⁴⁴⁷ Aigisthovu mysl nebude těžké přelstít, neboť je “myslí ženy”: srv. 305.

⁴⁴⁸ Dosl. síla poslů je ničím, jako když... Věta je syntakticky podivná. Mělo by se číst buďto: síla poslů není taková, jako když... nebo: síla poslů je ničím, ve srovnání s tím, když... Možná jde o příznak hovorového stylu. Ve zdůrazňování Aigisthovy mužské role je jistě ironie.

AIGISTHOS

Chci toho posla vidět a důkladně ho vyzpovídat,
jestli byl v blízkosti umírajícího osobně přítomen,
nebo jestli říká něco, co se dozvěděl z mlhavé pověsti.⁴⁴⁹
Mysl s očima rozhodně neošálí!⁴⁵⁰

SBOR [anapest]

⁸⁵⁵Die, Die, co říci? Odkud mám začít
se svou modlitbou a vzýváním bohů,
[jež vychází] z dobré vůle,
a až řeknu co třeba,⁴⁵¹ jak skončit?⁴⁵²
Neboť nyní poskvrněné
⁸⁶⁰ostří vražedného nože⁴⁵³
buďto navždy způsobí naprostou
zkázu Agamemnonova domu,
nebo on rozžehne světlo ohně⁴⁵⁴
k oslavě svobody a vlády nad městem,
⁸⁶⁵a získá veliké bohatství svých předků.
Takovýto zápas podstoupí sám
proti dvěma přeborníkům⁴⁵⁵ božský
Orestés.⁴⁵⁶ Nechť to vede k vítězství!⁴⁵⁷

AIGISTHOS

E, é! O-to-to-toj!⁴⁵⁸

SBOR

⁸⁷⁰Ea, eá!⁴⁵⁹ A věru!
Jak je? Jak to pro dům dopadlo?⁴⁶⁰
Postavme se opodál, dokud není záležitost skončena,
aby se nezdálo, že máme na těchto zločinech
vinu. Právě bylo totiž v této bitvě rozhodnuto o výsledku.⁴⁶¹

SLUHA

⁴⁴⁹ Oba verše začínají a končí stejnými hláskami, přičemž koncová participia tvoří významový protiklad: 852: *ejt... par-ón* (jestli... přítomen); 853: *ejt... mat-hón* (jestli... se dozvěděl).

⁴⁵⁰ Srv. 847; k očím: *Ag.* 1623. Aigisthova poslední řeč je zarámována slovy “vidět” (dosl. vidět a důkladně... chci toho posla) a “vybavena očima” (dosl. rozhodně nemůže.. vybavenou očima).

⁴⁵¹ Přesněji: až promluví přiměřeně, tak akorát.

⁴⁵² Srv. *Od.* 9.14 (přel. O. V.): “*Copak ti tedy mám nejdřív a co ti mám naposled říci?*” Začátek a konec je zástupcem celku: jak to mám celé vystavět?

⁴⁵³ Vzácné slovo označující nástroj, s nímž se seká, např. meč nebo řeznický sekáček. Poprava v domě bude skutečně druhem řezničiny: srv. 883; *Ag.* 1277; 1600.

⁴⁵⁴ Tj. obětní ohně, jaké po zprávě o dobytí Tróje nechala rozžehnout Klytaiméstra (*Ag.* 87n.; 597). V podtextu se ale jistě připravuje půda pro slavnostní pochodňový průvod v samotném závěru trilogie. Obraz světla záchrany je v celé trilogii dominantní a testuje se od počátku v různých kontextech.

⁴⁵⁵ Sportovní terminologie. Orestés je označován jako *ep-hedros*, tj. zápasník, který “sedí stranou” během boje, aby se pak utkal s vítězem. On se tedy nyní zvedá k souboji, ale ne s jedním, ale dvěma vítězi najednou.

⁴⁵⁶ “Božským” je označován též Agamemnon v *Ag.* 1550.

⁴⁵⁷ Srv. 478; 782; 890 n.

⁴⁵⁸ Tento a následující verš je dochmius. Křik má snad znít až trochu komicky, rozhodně ne příliš mužně.

⁴⁵⁹ Citoslovce překvapení. Následující “a věru” je jen zdůrazňuje.

⁴⁶⁰ Tři krétky: klidnější lyrické metrum je přechodem od vzrušeného dochmia k jambickému trimetru v následujícím verši.

⁴⁶¹ Výsledek: *telos*. Srv. *Ag.* 974 a pozn. ad loc. I v řečtině je slovo na konci verše.

⁸⁷⁵Běda! Přeběda! Pán byl zasažen ranou!
Běda zase znova, potřetí na vás křičím!⁴⁶²
Aigisthos už není! Tak co nerychleji⁴⁶³
otevřete, uvolněte závoru
z ženských vrat. Pořádného siláka potřebujeme!⁴⁶⁴
⁸⁸⁰Jemu už ale nepomůže, s tím je konec. Kdepak.
I-jú i-jú!
Křičím na hluché, marně oslovuji
spáče bez užitku.⁴⁶⁵ Kde je Klytaiméstra? Co dělá?
Zdá se, že její hlava⁴⁶⁶ nyní padne
vedle špalku zásahem Spravedlnosti.⁴⁶⁷

KLYTAIMÉSTRA

⁸⁸⁵Co se děje? Co to tropíš před domem za pokřik?

SLUHA

Říkám, že mrtví zabíjejí živého!⁴⁶⁸

KLYTAIMÉSTRA

Běda mi!⁴⁶⁹ Chápu z té hádanky, co chceš říci!
Zahyneme úskokem, tak jako jsme zabíjeli!⁴⁷⁰
Ať mi někdo rychle podá vražednou⁴⁷¹ sekeru!⁴⁷²
⁸⁹⁰Uvidíme, zda zvítězíme, nebo budeme poraženi.
Ano, až tak daleko jsem dospěla v té hrůze!⁴⁷³

ORESTÉS

Tebe zrovna hledám! Jemu už to stačí.

KLYTAIMÉSTRA

Běda mi! Jsi mrtev milovaný silný Aigisthe!⁴⁷⁴

ORESTÉS

Miluješ toho muže? Tak si s ním lehneš do společného
⁸⁹⁵hrobu! Mrtvého nikdy neopustíš.⁴⁷⁵

⁴⁶² Sluha vyběhl z paláce a křičí před jeho druhými vraty vedoucími do ženské části.

⁴⁶³ Lépe: tak rychle, rychle...

⁴⁶⁴ Aby zastavil Orestovo vraždění.

⁴⁶⁵ Spí, a tak jsou bez užitku. Možná se ale "bez užitku" rovněž vztahuje ke sluhově řeči.

⁴⁶⁶ Dosl. hrdlo.

⁴⁶⁷ Motiv zásahu celou řeč ohraničuje (ve v. 975 je ovšem slovo dodáno editory; v textu kus chybí). Srv. k tomu *Ag.* 1343 (o Agamemnonovi). Nejedná se o špalek popravčí, tento trest nebyl v Athénách znám, nýbrž řeznický či obětní (srv. *Ag.* 1277); možná jde ale přece jen o reminiscenci na typ trestu, který v Aischylově době "přežíval pouze v metafoře" (Thomson). Slovo "špalek" je ale rovněž výsledkem (většinou současných editorů přijímané) textové úpravy. Podle jiného výkladu (Murray, Lloyd-Jones) by se četlo: vedle chotě. Král a spol. čtou podle nepravděpodobného výkladu Wilamowitzova.

⁴⁶⁸ Enigmatická formulace: "mrtví" může poukazovat k Orestovi, který je zdánlivě mrtvý, ale zřejmě zahrnuje i Agamemnona.

⁴⁶⁹ Jako v 691.

⁴⁷⁰ Srv. 556 n.

⁴⁷¹ Dosl. lidobijnou.

⁴⁷² Sekera je typicky ženská zbraň. Podle některých verzí zabila královna Agamemnona právě sekerou, podle Aischyla ovšem Aigisthovým mečem.

⁴⁷³ Nebo: bídě, zlu, neštěstí apod. V řečtině rovněž na konci verše. Klytaiméstra se chystá na konfrontaci s vlastním synem. Dosud ale neví, že je už Aigisthos po smrti.

⁴⁷⁴ Dosl. Aigisthova síla (perifráze typu "Iokastina hlava", vyjadřující úctu nebo náklonnost). Královna ztrácí oporu: srv. *Ag.* 1437.

KLYTAIMÉSTRA

Zadrž, chlapče, a měj ostych, dítě moje,⁴⁷⁶
před tímto prsem, u něhož jsi tolikrát dřimal
a dumlal svými dásněmi mléko, které tě živilo!⁴⁷⁷

ORESTÉS

Pylade, co dělat? Mám se ostýchat zabít matku?⁴⁷⁸

PYLADÉS

⁹⁰⁰Ale kde by pak byly Loxiovy věštby,
vyhlášené v Delfách, a zaručené přísahy?⁴⁷⁹
Raději měj nepřátele ve všech lidech než v bozích!⁴⁸⁰

ORESTÉS

Dle mého rozsudku je vítězství tvoje.⁴⁸¹ Radíš mi dobře.
Pojď. Jsem rozhodnut tě obětovat⁴⁸² tady vedle něho.
⁹⁰⁵Zaživa byl pro tebe lepší než můj otec,
a tak s ním spí i ve své smrti,⁴⁸³ jelikož miluješ
tohoto muže, zatímco toho, jehož máš milovat, nenávidíš.⁴⁸⁴

KLYTAIMÉSTRA

Já tě odkojila,⁴⁸⁵ chci s tebou zestárnout!⁴⁸⁶

ORESTÉS

Jak? Budeš se mnou bydlet poté, cos mi zavraždila otce?

KLYTAIMÉSTRA

⁹¹⁰Na tom má, dítě, vinu Osud!⁴⁸⁷

⁴⁷⁵ Patrně v ironickém smyslu: smrt vás nerozdělí. Možná je v podtextu narážka na královninu věrolomnost.

⁴⁷⁶ Srv. 829.

⁴⁷⁷ Odhalování prsů bylo zřejmě tradičním gestem při zvláště úpěnlivých mateřských prosbách. Srv. Hom. *Il.* 22.79 n. (přel. O. V.): “Z druhé strany zas máť tam kvílila, ronící slzy: // Rukou odkryla ňadra a prs svůj vyňala druhou, // potom však, roníc slzy, mu pravila perutná slova: // V úctě ho chovej synu, můj Hektore, soucit měj se mnou, // jestliže prs jsem ti já kdys podala, tišící žalost, // na to si vzpomeň, dítě, a uvnitř ilijských hradeb // lítému muži se braň – však sám s ním nevcházej v souboj!” Víme ovšem, že Oresta ve skutečnosti kojila jeho chůva (srv. 750 n.); k motivu kojení srv. též 531 n.

⁴⁷⁸ Poprvé nazývá Orestés Klytaiméstru matkou.

⁴⁷⁹ Tj. patrně přísahy, které dal Orestés Apollónovi. Na Orestovi nyní závisí, zda budou boží věštby a lidské přísahy nadále důvěryhodné. Podle jiného výkladu by dokonce mělo jít o přísahy bohů (srv. mnou vypuštěný verš v *Ag.* 1290). Stiebitzovo “a což ten zbytek věštby” nedává dobrý smysl.

⁴⁸⁰ Přesněji: “raději považuj za své nepřátele všechny lidi než bohy”, snad s významovým posunem uvedeným výše. Těžko říci, proč by Pyladés nyní říkal, že to s ním bohové myslí dobře. Pyladés pochází z Delf a ve své jediné replice vystupuje jako Apollónův mluvčí.

⁴⁸¹ A nikoli Klytaiméstrino. Orestés je v roli soudce, který zvážil argumenty obou stran, aby přisoudil vítězství jedné z nich. Nyní je již Orestés definitivně odhodlán.

⁴⁸² Jako v *Ag.* 1433.

⁴⁸³ Sexuální konotace i v řečtině.

⁴⁸⁴ Juxtapozice “milovat – nenávidíš” i závěrečná slova obou veršů jsou stejně i v řečtině. Verše se navíc rýmují: 906: *e-pej phi-lejs*; 907: *phi-lejn sty-gejs*.

⁴⁸⁵ Srv. 896–8.

⁴⁸⁶ Tj. já tě živila, když jsi byl dítě, ty mne máš živit v mém stáří.

⁴⁸⁷ Moira. Srv. *Ag.* 1500 n. O slova “na tom má vinu” se vedou spory. Řecký text může znamenat, že Osud je příčinou, ale také, že je spolu-příčinou (srv. *Eum* 199, kde se tato distinkce provádí). Snad je tato ambivalence záměrná; myslím, že zvolený překlad ji vystihuje přesně.

ORESTÉS

Pak i tuto tvou smrt uchystal⁴⁸⁸ Osud.⁴⁸⁹

KLYTAIMÉSTRA

Nemáš bázeň⁴⁹⁰ před mateřskými kletbami, dítě?

ORESTÉS

Ne. Zplodila jsi mne sice, ale uvrhla do neštěstí.

KLYTAIMÉSTRA

Do domu spojence,⁴⁹¹ to přece nebylo odvržení!

ORESTÉS

⁹¹⁵Urážlivě jsem byl prodán – syn svobodného otce!

KLYTAIMÉSTRA

A kde je tedy platba, kterou jsem za tebe dostala?

ORESTÉS

Tohle se ti stydím otevřeně vyčíst.⁴⁹²

KLYTAIMÉSTRA

Také ale musíš mluvit o záletech svého otce!⁴⁹³

ORESTÉS

Neosočuj toho, který dře, když sedíš doma!⁴⁹⁴

KLYTAIMÉSTRA

⁹²⁰Pro ženy je, chlapče, bolestné být od muže.

ORESTÉS

Mužova námaha je ale živí, zatímco sedí doma!

KLYTAIMÉSTRA

Vypadá to, chlapče, že zabiješ svou matku.

ORESTÉS

To ty zabiješ sama sebe, ne já!

KLYTAIMÉSTRA

Opatrně, dávej pozor na matčiny zuřivé psice!⁴⁹⁵

ORESTÉS

⁹²⁵Jak bych ale utekl otcovým, kdybych to nechal být?

KLYTAIMÉSTRA

⁴⁸⁸ Jako v *Ag.* 1374.

⁴⁸⁹ Řec.: *kaj ton-de toj-nyn mojr' e-por-sy-nen mo-ron.*

⁴⁹⁰ Úctu, respekt, jako před bohy. Kletby jsou zde možná chápány osobně (= Erínyje).

⁴⁹¹ Srv. *Ag.* 880.

⁴⁹² Tou "platbou" byl totiž Aigisthos, jak Klytaiméstra okamžitě pochopí.

⁴⁹³ Na této větě se dobře ukazuje hovorový styl celého dialogu.

⁴⁹⁴ Běžné řecké pojetí, podle něhož tvrdě pracující muž má větší právo na nevěru než doma sedící žena.

⁴⁹⁵ Tj. Erínyje: srv. 620; *Ag.* 135.

Zdá se, že zažíva zbytečně naříkám před [vlastním] hrobem.⁴⁹⁶

ORESTÉS

Ano, otcův osud ti vyměřuje tuto smrt.

KLYTAIMÉSTRA

Běda mi!⁴⁹⁷ To je ten had, jehož jsem zplodila a odkojila!⁴⁹⁸

Děs z toho snu byl opravdový věštec!⁴⁹⁹

ORESTÉS

⁹³⁰Vraždila jsi nesprávně, nesprávně trp.⁵⁰⁰

SBOR

Běduji i nad tímto dvojitým neštěstím.⁵⁰¹

Jelikož však těžce zkoušený Orestés dosáhl vrcholu mnohých krveprolití,⁵⁰² dáváme přesto přednost tomu, aby oko domu nepadlo ve strašné záhubě.⁵⁰³

Strofa 1

⁹³⁵Přišla po čase na Priamovce Spravedlnost,⁵⁰⁴

těžce trestající⁵⁰⁵ odplata,⁵⁰⁶

přišel do domu Agamemnonova⁵⁰⁷

dvojitý lev, dvojitý Arés.⁵⁰⁸

⁴⁹⁶ Na pozadí této hutné věty je zřejmě přísloví o těch, které nikdo nevyslyší: “pláčou před hrobem” ve smyslu “mluví do zdi”. S tím je asi spojen obraz člověka stojícího tváří v tvář smrti – ač dosud naživu, nařiká “před hrobem” ve smyslu “nad vlastní smrtí”; srv. *Ag.* 1322: “Chci ještě jednou pronést řeč nebo žalozpěv sama za sebe.” Orestés snad tuto repliku vztáhne k hrobu Agamemnona.

⁴⁹⁷ Jako 691; 887; 893.

⁴⁹⁸ Klytaiméstra uzavírá motivem, jímž začala v 908.

⁴⁹⁹ V řečtině je slovosled opačný, posledním slovem královny je tedy “děs” (*phobos*). Srv. 32 n.; 288; 1024. Rukopisy připisují větu Orestovi, v distribuci partů je však autorita rukopisů pramalá. Král a Stiebitz čtou podle rkp.

⁵⁰⁰ Přesněji: zabila jsi, koho [zabíjet] nebylo správné (koho jsi neměla, nesměla apod.), a tak to, co není správné, trp. Chiastická struktura dává větě charakter věštby. Podobná slova pronáší Oidipús v *Sof. Oid.* 1184 n. Je příznačné, že posledním Orestovým slovem před vraždou je “trpět” (srv. *Ag.* 178). Orestés zároveň svůj vlastní čin označuje za nesprávný, čímž předznamenává budoucí vývoj.

⁵⁰¹ I tyto dva, tj. Aigisthos a Klytaiméstra, si zaslouží můj soucit. Ozvuk *Ag.* 18.

⁵⁰² Dále už nelze jít. Srv. *Ag.* 1568 n.; 1656, kde královna vyjadřuje podobnou naději.

⁵⁰³ Věta není zcela jasná; snad ve smyslu: dáváme přednost tomu, aby tento zločin zůstal nepomstěn. “Oko domu” = Orestés. Následuje lyrická pasáž, třetí stasimon. Jde vlastně o vítěznou píseň, jež byla opakovaně předznamenávána výše (srv. 340 n., 386 n., 819 n.). Slavnostní obsah je zde ale v nápadném kontrastu s formou: kupodivu zcela převládá dochmius, tj. rozměr, který typicky provází zděšení a nárek (dominuje ve výměně Kassandry a Sboru v *Ag.*, zejm. od v. 1114, a provází pak všechny sborové pasáže až do 1430). Do podtextu radostného tónu tak Aischylos čistě formálním postupem vkládá předzvěst hrůz, které vzápětí nastanou. Mezi oba strofické páry jsou vloženy mesódy, které si metricky vzájemně neodpovídají. Zvukové korespondence v prvním strofickém páru jsou neobyčejně těsné (viz níže).

⁵⁰⁴ Diké. “Přišla po čase”: srv. 63–4 a 383, kde je řeč o “pozdní trestatelce Zkáze”. V řeč. je slovosled: přišla Spravedlnost na Priamovce po čase, přičemž obě významová jádra mají nejspíše týž metrický rozměr (UUU — U —). Ten se bude ve formě UUU — — — opakovat i v následujícím verši a opět dvakrát ve v. 937, který zvukově kopíruje v. 935. První tři verše Sboru mají tedy až mechanickou pravidelnost.

⁵⁰⁵ Řec. *bary-dikos*, dosl. těžkotrestná, přičemž trest je řec. *diké* = spravedlnost.

⁵⁰⁶ Jako v *Ag.* 1225; 1339;

⁵⁰⁷ Řečtina nerozlišuje rudy u sloves, a verš tedy začíná stejně jako 936. Srv. další zvukové shody: 936: *e-mo-le men di-ká pri-ja-mi-dajs chro-nó*; 937: *e-mole des do-mon ton a-ga-mem-no-nos*. Konec prvního verše (*chro-nó*) se rýmuje se středem třetího verše (*do-mon*), k čemuž srv. antistrofu.

Dojel až do konce⁵⁰⁹
940 vyhnaneč s pythickou věštbou,⁵¹⁰
rychle hnany⁵¹¹ božími pokyny.⁵¹²

Mesóda 1⁵¹³

Zavýskejte nad tím,⁵¹⁴ že z domu vládců
bylo vyhnáno⁵¹⁵ zlo a mrhání majetkem
za vlády dvou poskvrnitelů,⁵¹⁶
945 žalostný osud.⁵¹⁷

Antistrofa 1

Přišla ta, jež má na starosti skrytou bitvu,⁵¹⁸
úskočně myslící⁵¹⁹ odplata,⁵²⁰
dotkla se v bitvě ruky⁵²¹ opravdová⁵²²
Diova dcera, Spravedlnosti jí⁵²³
950 nazýváme
my smrtelníci, což postihujeme správně,
zhoubným hněvem dýchá mezi nepřáteli.⁵²⁴

Strofa 2

To je ta, o níž Loxiás, jenž obývá Parnassos,⁵²⁵

⁵⁰⁸ Opět dvě významová jádra s touž strukturou (jamb: ◡ — ◡ —): řec. *dip-lús le-ón*, *dip-lús a-rés*. Jsou naplněny modlitby ze 160–3. K Areovi srv. 461. Ke lvovi srv. *Ag.* 717 n.; 827; 1223; 1258. “Dvoji lev” je podle jednoho výkladu Orestés s Pyladem, spíše jde ale o samotného Oresta, který spáchal dvoji vraždu (lze překládat: dvakrát lev apod.).

⁵⁰⁹ Jako závodník na voze taženém koňmi: srv. 794 n. Čtení je ale nejisté. Metrum opět jako v 936 (dochmius: ◡◡◡ — ◡ —).

⁵¹⁰ Tj. jemuž byla dána věštba.

⁵¹¹ Nejspíše jako loď větrem.

⁵¹² V předposledním verši jamb a krétik (◡ — ◡ — — ◡ —), v posledním opět dvakrát dochmius (◡◡◡ — ◡ — ◡ — — ◡ —).

⁵¹³ V první dvou verších pokračuje dochmius ve stejné formě jako na začátku strofy: celkem čtyřikrát ◡◡◡ — ◡ —. Ve třetím verši lékythion (vzestupný trochej), který začíná stejně: ◡◡◡ — ◡ — ◡ —, ve čtvrtém verši opět dochmius v klasické formě, kterou je zakončena i předchozí strofa: ◡ — — ◡ —. Každý metrický rozměr je i nositelem jednoho významového jádra.

⁵¹⁴ Srv. 387; *Ag.*

⁵¹⁵ Od stejného základu jako “vyhnaneč” ve v. 940. Srv. též *Ag.* 1412.

⁵¹⁶ Vnitřní rým: *hy-po dy-jojn mi-jas-to-rojn*.

⁵¹⁷ Čtení “žalostný” je nejisté. Možná: těžký, dosl. způsobující těžkou cestu. Podle jiného výkladu: vyvolávající žalozpěv, tj. žalostný.

⁵¹⁸ Řec. *e-mo-le dhá me-lej kryp-ta-di-jú ma-chás* (srv. 935).

⁵¹⁹ Dosl. úskočnomyslná: srv. 651 o Erínyji.

⁵²⁰ Slovo “odplata” je na stejném místě jako v předchozí strofě, přičemž kompozitu “úskočnomyslná” odpovídá kompozitum “těžkotrestná” ve v. 936. Rkp. mají “přišel ten, jenž...”, někteří editoři pak “odplata” (řec. *pojná*) opravují na “Hermés” (řec. *hermás*). To je sice v hezkém souladu s motivem skrytosti ve v. 946, je to ale, jak říká Garvie, “poněkud libovolné”. Rkp. čtení navíc zachovává chiastickou posloupnost Spravedlnost, Odplata (strofa) ~ Odplata, Spravedlnost (antistrofa).

⁵²¹ Boží dotek je zdrojem síly: ruka, které se bůh dotkne v bitvě, vítězí.

⁵²² Ve smyslu: hodná svého původu. Srv. hláskové shody: 946: *e-mo-le dhá me-lej...*; 948: *e-thi-ge den ma-chá...* Slovo “boj” (*machá*) se objevuje na konci první verše a uprostřed třetího, což odpovídá rýmu *chronó — domon* v předchozí strofě. Verš se navíc rýmuje s v. 937: *ton a-ga-mem-no-nos*; 948: *che-ros e-té-ty-mos*.

⁵²³ Řec.: *di-jos ko-rá*, *di-kán de nin* (srv. pozn. k 937). Aischylos zřejmě naráží na “etymologii” slova Diké (dórský Diká), coby *Di-jos ko-ré* (ko-rá), tj. Diova dcera. Možná se ale spokojuje s tím, že obě jména začínají stejnou slabikou (-di). To jsem zvědav, jak si s tím básník poradí. Královi a spol. se podařilo problém umně obejít.

⁵²⁴ Srv. 33–4.

má tam velikou výhlubeň v zemi,⁵²⁶ hlasitě
955 vyhlásil neúskočně, úskokem
že je poškozena.⁵²⁷ Po čase však útočí.⁵²⁸
[Vždy] se nějak stane, že božské vítězí,⁵²⁹ a nemusí se
sloužit zlým.
960 Je správné ctít moc, která vládne v nebi.

Mesóda 2

A je vidět světlo a dům byl zbaven
veliké uzdy.⁵³⁰
Povstaň dome! Dosti dlouhý čas
jsi ležel padlý k zemi!

Antistrofa 2⁵³¹

965 A brzy se čas naplní⁵³² a odejde
vraty domu, až bude od krbu
vyhnána všechna poskvrna
očistnými obřady, které vyhánějí zkázu,⁵³³
a štěstí s krásnou tváří [...]
970 [...] příznivý
host⁵³⁴ domu, [nám] opět padne.⁵³⁵

ORESTÉS

Pohled'te na dva tyrany země,⁵³⁶
ničitele domu, kteří [mi] zavraždili otce.
975 Byli vznešení, tehdy, kdy seděli na trůně,
a milující jsou i teď, jak lze odhadnout
jejich stav.⁵³⁷ A jejich přísaha trvá ve svých zárukách.⁵³⁸
Společně přísahali smrt ubohému otci
a to, že společně zemřou.⁵³⁹ A přísaha je dodržena.

⁵²⁵ Vnitřní rým: řec. *Loxiás – Parnassiás*.

⁵²⁶ Není jasné, oč se jedná, snad totéž jako 807–8. Řec.: *me-gan e-chón my-chon chtho-nos*.

⁵²⁷ Čtení je od počátku strofy nejisté. Zachovávám pro češtinu nepřírozený slovosled, aby vystala opozice “neúskočně, úskokem” (*a-do-lós do-li-a*).

⁵²⁸ Podmětem je Díké. Srv. 935.

⁵²⁹ Převládá, vládne apod. Stejně slovo jako *Ag. 10; 943 aj.* Čtení od počátku verše nejisté. Neurčitá příslovce často charakterizují božské působení.

⁵³⁰ Přesněji jde asi o podbradní řetízky nebo jiná nepřijemná součást koňského postroje. Srv. *Ag. 133; 218; 235; 953; 1066; 1071*.

⁵³¹ Čtení celé antistrofy je vysoce nejisté.

⁵³² Snad ve smyslu: čas poroby (srv. 963). Motívem času je stasimon ohraničeno (srv. 935).

⁵³³ Řec. *até*. Dům je již osvobozen, ještě je třeba provést očistné obřady: tehdy bude teprve konec všemu.

⁵³⁴ Řec. *metoikos*. Srv. *Ag. 56 + pozn.* Text je velmi porušený a čtení je nejisté (sleduji Westovu edici). Štěstí má být snad novým obyvatelem (“návštěvníkem”) domu, tak jako jimi budou Erínyje v *Eum. 1011*. Někteří ale upravují tak, aby se slovo i zde mohlo vztahovat právě k Erínyjím (viz Stiebitz aj.).

⁵³⁵ Jako padá šťastný hod kostky (srv. *Ag. 32*). Podle některých jde o naději, že “padnou” Erínyje. Při našem čtení nelze vyloučit dvojsmysl. Motív pádu paradoxně rezonuje s 964. Když skončí zpěv Sboru, otevírá se palác (zřejmě pomocí ekkyklématu) a divák vidí Oresta a mrtvolu vladařů (srv. obdobnou scénu v *Ag. 1372 n.*).

⁵³⁶ Dosl. na dvojí tyranidu, útlak ve dvou osobách. Srv. *Ag. 1355; 1365*.

⁵³⁷ Když se na ně podívám, odhaduji, že jsou stále ve stavu zamilovanosti, ač na trůně už nesedí a vznešení už nejsou. Věru krutý sarkasmus. Možná je ale řeč o jejich přítomném stavu v podsvětí (Garvie). Čtení “jak lze odhadnout z jejich stavu”, které sleduje většina překladů, je jazykově nepravděpodobné.

⁵³⁸ Zřejmě ve smyslu: jejich přísaha je stále pevná, záruky jejich vzájemné věrnosti trvají. Odtud Král: “Nezrušili smlouvy přísežné.”

⁵³⁹ Snad Orestés předpokládá, že přísahali ve stylu jeho vlastních slov v 438: “Pak až ji zabiju, mohu třeba zemřít!” Srv. také *Ag. 1610*.

⁹⁸⁰Pohled'te⁵⁴⁰ také vy, kteří posloucháte tyto hrůzy,⁵⁴¹
na tuto nástrahu,⁵⁴² pouto ubohého otce,⁵⁴³
okovy rukou a svazek nohou.⁵⁴⁴
Rozprostřete to, postavte se do kruhu
a předved'te příkrývku manžela, aby viděl otec,⁵⁴⁵
⁹⁸⁵nikoli můj, ale ten, který na to vše hledí,⁵⁴⁶
Hélios, nečistě⁵⁴⁷ činy mé matky
aby mi byl jednou v hodině spravedlnosti⁵⁴⁸ svědkem,
že jsem provedl s oprávněním⁵⁴⁹ tuto vraždu
matky.⁵⁵⁰ O smrti Aigistha totiž nemluví:
⁹⁹⁰ten dostal v souladu se zákonem spravedlivý trest⁵⁵¹ smilníka.⁵⁵²
Ona však vymyslela⁵⁵³ tuto odpornou věc⁵⁵⁴ na svého muže,
z něhož pocházely děti, které nosila pod páskem,⁵⁵⁵
zlo dříve milé, nyní však, jak ukazuje, nepřátelské.⁵⁵⁶
Co bys o ní řekl? Kdyby byla murénou nebo zmijí,
⁹⁹⁵bez ušknutí, dotekem by způsobila zetlení druhého:⁵⁵⁷
takovou měla opovázlivost a zločinnou⁵⁵⁸ povahu.
Jak to mám nazvat, i když najdu velice příznivá slova?⁵⁵⁹
Lapačka⁵⁶⁰ na zvěř, nebo rakvový rubáš,⁵⁶¹
do něhož jsou zabaleny nohy mrtvého?⁵⁶² Spíše bys řekl

⁵⁴⁰ I v řečtině začíná verš stejně jako v 972.

⁵⁴¹ Posloucháte: právnícký termín, který poukazuje k výsledku při soudním přelíčení. Orestés pronáší svou obhajobu. Totéž sloveso v *Ag.* 1420 ("když se ale dozvídáš"). Král a spol. překládají "svědci", což má odlišné konotace. Orestés se obrací ke Sboru.

⁵⁴² *Srv. Ag.* 1127.

⁵⁴³ V řečtině jsou slova "ubohý otec" na konci vv. 978 a 981 i ve stejném pádu.

⁵⁴⁴ V řečtině je chiasmus: okovy na ruce, na nohy svazek. "Svazek": stejně jako tento český ekvivalent i řecké slovo v běžném úzu označuje pár (typicky koní). *Srv. SSSJČ*, s. v. svazek, 5.

⁵⁴⁵ Slovo otec je téměř vždy na konci verše, nyní podruhé v rozmezí čtyř veršů. Předtím byla však řeč o Agamemnonovi. Hélios je vzýván coby otec, aby se Oresta zastal ve sporu s matkou, která se provinila na jeho otci.

⁵⁴⁶ Jako v 1.

⁵⁴⁷ Hříšné, takové, které jsou opakem zbožnosti (viz *Ag.* 220).

⁵⁴⁸ *Srv. Ag.* 1615.

⁵⁴⁹ Dosl. ve spravedlnosti, řecky: *en-dikós*, zatímco "v hodině spravedlnosti" ve v. 987 je řeč. *en dikéj*. Obé je v těžce metrické pozici. Oba verše navíc začínají stejnou spojkou. *Srv. 987: hós an pa-réj moj mar-tys en di-kéj po-te; 988: hós ton-de-gó me-tél-thon en-di-kós pho-non.*

⁵⁵⁰ Stejný přesah jako v řečtině.

⁵⁵¹ Spravedlivý trest: *diké*, odplata, pokuta apod. *Diké* je leitmotivem této Orestovy promluvy.

⁵⁵² Smilník načapaný při činu směl být podle attického práva zabít.

⁵⁵³ Přichystala apod. Totéž sloveso jako v *Ag.* 1100.

⁵⁵⁴ Jako 532–3. Řeč je pravděpodobně o látce. Většina vykladačů čte "odporný čin", čímž ztrácejí koherenci Orestovy výpovědi, a musejí pak do textu rozmanitě zasahovat.

⁵⁵⁵ Tj. v břiše.

⁵⁵⁶ Pasáž je obtížná. Řeč je pravděpodobně stále o látce, do níž Klytaiméstra chytila Agamemnona; podmětem věty zůstává královna. Zlo, jež královna využila ve svůj prospěch, se nyní obrátilo v její neprospěch, jak ukazuje svou smrtí.

⁵⁵⁷ Čtení je v detailech nejisté.

⁵⁵⁸ Zločinný: řeč. *ek-dikos*, dosl. odchýlený od spravedlnosti (další slovo se základem *dik-*).

⁵⁵⁹ Předmětem je opět látka, kterou sluhové nebo Sbor po celou dobu drží rozprostřenu. Orestés ovšem neskáče z tématu na téma, jak jej podezřívají mnozí editoři, kteří proto rkp. text rozmanitě přeskupují. Látka je vražedným nástrojem, na němž Orestés demonstruje zločinnou úkladnost své matky, aby tak obhájil svůj čin.

⁵⁶⁰ Totéž slovo v *Ag.* 1048, kde překládám "osidlo".

⁵⁶¹ Slova jsou asi úmyslně dvojznačná. "Rakev" je překlad řeč. *droité*, které označuje žlab, díž, kád' apod. a tudíž také vanu (*srv. Ag.* 1540). Slovo mělo ale pravděpodobně i význam "rakev", který se nejlépe hodí k naší pasáži. "Rubáš" je překlad řeč. *kata-skénóma*, což je označení plachty, která něco příkryvá, ale mohlo by se to snad vztahovat i k ceremonálnímu rouchu, které si měl král obléci po koupeli.

¹⁰⁰⁰sít,⁵⁶³ [lovecká] past,⁵⁶⁴ a roucho omotané kolem nohou.⁵⁶⁵

Takovou věc by vlastnil nějaký zloděj,
který klame cizince a vede
lupičský život.⁵⁶⁶ S tímto úskočným nástrojem
by velice rozehrál svoji mysl velikým počtem zabitých.

¹⁰⁰⁵Taková [žena] ať se mnou nikdy nebydlí
v domě! Raději ať mi bohové dají zahynout bez dětí!⁵⁶⁷

SBOR⁵⁶⁸

Ajaj, ajaj, jaký nešťastný čin!
Odpornou smrtí tě odpravili!
Ajaj, ajaj,
a tomu, který zůstává, rozkvétá utrpení.⁵⁶⁹

ORESTÉS

¹⁰¹⁰Spáchala, nebo nespáchala [zločin]?⁵⁷⁰ Tento plášť
mi dosvědčuje, že jej zbarvil [krví] Aigisthův meč.⁵⁷¹

A výron⁵⁷² krve ve spojení s časem
zničil hojně barev pestré [látky].⁵⁷³

Teď na něj pronáším chvalozpěv,⁵⁷⁴ teď jsem zde, abych ho hlasitě oplakal

¹⁰¹⁵a obracel se slovy k této tkanině,⁵⁷⁵ jež mi zavraždila otce.

Jsem zoufalý z těch zločinů, z utrpení, z celého rodu,
když mám toto nezáviděníhodné vítězství, jež mne poskvřňuje.⁵⁷⁶

SBOR

Žádný člověk⁵⁷⁷ neprojde životem
zcela bezpečný před trestem.⁵⁷⁸

⁵⁶² Zřejmě *pars pro toto*: do něhož je mrtvý zahalen od hlavy až k patě.

⁵⁶³ Totéž slovo jako v *Ag.* 358; 868; 1115.

⁵⁶⁴ Vlastně síť na divokou zvěř: totéž slovo jako v *Ag.* 1116.

⁵⁶⁵ Tj. roucho, do něhož byly zamotány nohy. "Roucho": jako v *Ag.* 1127 apod. Čtení je ale nejisté, celé poslední dvojverší působí poněkud inkoherentně, což může být dáno Orestovým vzrušením, ale i porušením textu.

⁵⁶⁶ Snad jde o bandity, kteří lákají cizince domů pod záminkou pohostinství a pak je sprostě okradou (viz např. Prokrústés).

⁵⁶⁷ Tj. takovou ženu bych nikdy nechtěl mít za manželku. Bezdětná smrt byla považována za veliké neštěstí (v potomcích člověk přežívá).

⁵⁶⁸ Vv. 1007–9 a 1018–20 jsou anapesty. Sbor se náhle obrací k mrtvé královně: nastává nenadálý zvrát, předznamenávající závěrečnou část trilogie.

⁵⁶⁹ Zřejmě aluze na *Ag.* 1563–4 (stejně sloveso tam překládám "trvá") a výše 61–5. "Zůstává" ten, kdo přežil, tj. Orestés. Zároveň však asi: čím déle zůstává, tím více bude trpět.

⁵⁷⁰ Tj. příslušelo jí trpět podle pravidla, že "pachatel trpí", o němž je řeč v *Ag.* 1564? Orestés si neuvědomuje, že už se sám stal pachatelem, a stejné pravidlo se tudíž vztahuje i na něj. Sboru to již dochází (viz "utrpení" v 1009), Orestovi to začne docházet od 1021.

⁵⁷¹ Srv. *Ag.* 612.

⁵⁷² Výtok, výstřik apod. Totéž slovo jako v *Ag.* 959.

⁵⁷³ Překládám poněkud těžkopádně, abych zachoval narážky na pasáže v *Ag.* Srv. slova výron (výtok), hojně (*Ag.* 959), ničit (*Ag.* 949), pestrý (*Ag.* 924, 926, 936).

⁵⁷⁴ Srv. *Ag.* 1550.

⁵⁷⁵ Jak *Ag.* 1492.

⁵⁷⁶ Dosl. když mám nezáviděníhodnou poskvřnu tohoto vítězství. Na toto vítězství se po celou dobu netrpělivě čekalo: srv. 148; 868. Klíčové slovo, po němž začne propukat Orestovo šílenství ("poskvřna"), přichází v závěru verše.

⁵⁷⁷ Dosl. "artikulovaný", tj. bytost hovořící artikulovanou řečí (běžné označení příslušníků lidského rodu).

⁵⁷⁸ Tj. žádný člověk, který spáchal zločin, v tomto případě Orestés. Čtení je ale nejisté, a možná jde jen o obecné (na tomto místě možná poněkud plytké) konstatování, že "žádný člověk neprožije zcela bezpečný život, prostý trápení" (srv. *Ag.* 1341 n.).

Ajaj, ajaj,
¹⁰²⁰jedna strážně⁵⁷⁹ je tu teď, další nastane.

ORESTÉS

Měli byste ale vědět – nevím totiž, jak to skončí –
jsem jako vozataj, který s koňmi sjíždí
z cesty. Přemáhá mne⁵⁸⁰ a unáší
neovladatelná mysl, a u srdce strach
¹⁰²⁵je připraven zpívat a tančit za doprovodu hněvu.⁵⁸¹
Dokud jsem ale při smyslech, dávám prohlášení pro své příznivce
a říkám, že jsem zavraždil matku plným právem,⁵⁸²
neboť zavraždila mého otce, poskvrna odporná bohům.⁵⁸³
A největší podíl na přivábení k této opovázlivosti přisuzuji
¹⁰³⁰pythickému věštci Loxiovi,⁵⁸⁴ který mi dal věštbu,
že pokud to provedu, budu zproštěn
viny,⁵⁸⁵ ale pokud to nechám být –⁵⁸⁶ nebudu o tom trestu mluvit.
Nikdo ta muka svým lukem nedostihne.⁵⁸⁷
A teď se dívejte: jsem připraven,
¹⁰³⁵abych s touto ratolestí a stuhou⁵⁸⁸ přistoupil [jako prosebník]
ke svatyni v pupku světa,⁵⁸⁹ kde je Loxiův okrsek,
a k záři ohně, který je nazýván nepomíjivý,
a tak utekl před tímto příbuzenským krveprolitím.⁵⁹⁰ Toto je jediný
krb, k němuž se mám podle Loxiova příkazu obrátit.
¹⁰⁴⁰A vyzývám všechny Argejce, aby si po čase
[uchovali v paměti, jaké] zlo bylo uchystáno,⁵⁹¹
a byli mými svědky, [až se vrátí] Meneláos.⁵⁹²
A já, tulák⁵⁹³ a vyhnanec⁵⁹⁴ z této země,
živý nebo mrtvý opustiv tuto pověst⁵⁹⁵
[...]

⁵⁷⁹ Jako v *Ag.* 1659, kde královna doufá: “Kdyby už těchto strážní mohlo být dost!”

⁵⁸⁰ Přesněji: vítězí nade mnou (srv. 1017).

⁵⁸¹ Tj. zřejmě Erínyjí (srv. 924; 390 n.), které udávají tón strachu, jako hudebníci zpívajícímu tanečníkovi. Srv. též “žalozpěv Erínyje” v *Ag.* 990 n. Ve výrazných pozicích (na začátku věty a na obou okrajích verše 1024) jsou slova začínající na *ph*. Ke “strachu” srv. 32; 288; 524; 929 (překládám “dēs”, jde ale o totéž slovo) a 167 (“srdce křepčí strachem”).

⁵⁸² Právo: *diké*.

⁵⁸³ K “odpornosti” srv. např. 532; 635; 991. K “poskvrně” srv. 1017 a *Ag.* 1645.

⁵⁸⁴ Tj. Apollónovi. Přesněji: nejvíce vábidel k této opovázlivosti přisuzují pythickému věštci... “Vábidlo” je v běžném úzu magický prostředek probouzející lásku; podobně paradoxní metafora jako v *Ag.* 94; 1186 n.; 1223; 1392.

⁵⁸⁵ Právnícká terminologie.

⁵⁸⁶ Srv. 925.

⁵⁸⁷ Tj. nikdo je nevyjádří, jsou mimo lidská měřítká. Není náhodou, že Orestés užívá tuto metaforu v souvislosti s Apollónem, který trestá člověka právě svými šípy. Náš luk je příliš slabý na to, aby postihl muka, jež mohou způsobit šípy božského lukostřelce.

⁵⁸⁸ Tj. s ratolestí prosebníků: srv. můj kom. k Sof. *Oid.* 3.

⁵⁸⁹ Tj. k delfské svatyni, v níž byl *omfalos*, pupek světa.

⁵⁹⁰ Tj. před poskvrnou, která z něj plyne, nebo před Erínyjemi, které je způsobují. Slovo “utekl” (*pheugó*) pokazuje ke statutu utečence nebo vyhnance (*phygás*), jímž byl Orestés od počátku hry, a jehož se chtěl zbavit (srv. 135 aj.).

⁵⁹¹ Míněna je snad vražda krále: srv. 911; *Ag.* 1374.

⁵⁹² Čtení posledního trojverší je velmi nejisté: text je porušený.

⁵⁹³ Srv. 132.

⁵⁹⁴ Dosl. “odcizenec”.

⁵⁹⁵ Tj. zřejmě pověst poskvrněného matkovraha. Před nebo po tomto verši je v textu lakuna .

SBOR

Zachoval ses přece správně! Nepřiprahej k ústům
¹⁰⁴⁵škodlivou řeč a nepropůjčuj jazyk zlověstným slovům.
Osvobodil jsi celou argejskou obec,
poté, cos dvěma drakům bez námahy usekl hlavu.⁵⁹⁶

ORESTÉS

Á, á!⁵⁹⁷
To jsou strašlivé ženy, jako Gorgony
v tmavých řízách, propletené
¹⁰⁵⁰tučnými hady!⁵⁹⁸ Tady nemohu zůstat!

SBOR

Jaké představy tebou zmítají,⁵⁹⁹ člověče ze všech
nejmilejší otci? Vydrž, neměj strach, velký vítězi!

ORESTÉS

Tato má muka nemají co dělat s představami.
Toto jsou jednoznačně zuřivé psice matky!⁶⁰⁰

SBOR

¹⁰⁵⁵Na rukou máš ještě čerstvou krev.
Z toho je to rozrušení, které ti napadá rozum.

ORESTÉS

Mocný⁶⁰¹ Apollóne! Je jich všude plno!⁶⁰²
A z očí jim ukapává nenávistná krev!⁶⁰³

SBOR

Je pro tebe jediná očista.⁶⁰⁴ Loxiás tě svým dotekem
¹⁰⁶⁰osvobodí od těchto muk.

ORESTÉS

Vy je nevidíte, ale já je vidím.
Ženou mě, tady nemohu zůstat!⁶⁰⁵

SBOR

Tak ať tě provází štěstí!⁶⁰⁶ A ať na tebe hledí bůh⁶⁰⁷
a laskavě tě opatruje, aby se ti dařilo.

[anapest]

¹⁰⁶⁵Naplnila se⁶⁰⁸ tato další, třetí bouře,

⁵⁹⁶ Evokace Persea: srv. 831 n.

⁵⁹⁷ Srv. *Ag.* 1125.

⁵⁹⁸ Hadi mohou být ve vlasech, ale i kolem paží.

⁵⁹⁹ Srv. 203.

⁶⁰⁰ Srv. 924.

⁶⁰¹ Dosl. vládce, pane apod.

⁶⁰² Případně: je jich stále víc!

⁶⁰³ “Nenávistný”: srv. 624. Kapání krve: srv. *Ag.* 180 + pozn.

⁶⁰⁴ “Očista”: *katharmos*. Rituální termín.

⁶⁰⁵ Stejně jako v 1050.

⁶⁰⁶ Jako v *Sof. Oid.* 1478.

⁶⁰⁷ Jako v 1. Motivem božího dohledu je celá hra rámována.

⁶⁰⁸ Souvisí s *telos*, naplnění: srv. pozn. k *Ag.* 974.

při níž se do královského paláce
opřel prudký vítr.⁶⁰⁹
První začala s krutými strážněmi
hostiny dětského masa,
¹⁰⁷⁰druhá s utrpením královského manžela,
když ve vražedné koupeli zahynul
muž, jenž byl vojvodou Achájců,
a nyní, potřetí, zas přišel odkudsi zachránce,⁶¹⁰
nebo mám mluvit o záhubě?⁶¹¹
¹⁰⁷⁵Jak to jen vyvrcholí, jak skončí,
[kdy bude] uspán hněv zkázy?⁶¹²

⁶⁰⁹ “Prudký vítr”: nejisté čtení.

⁶¹⁰ Spojení třetího pořadí a zachránce evokuje Dia Zachránce, jemuž se vzdává třetí úlitba: srv. 247 + pozn. Boží zásah sugeruje i enigmatické “odkudsi”: Orestés byl božím nástrojem.

⁶¹¹ Nebo snad přinesl domu záhubu? Orestova smrt by znamenala vymření královského rodu.

⁶¹² Poslední slovo je zlověstnou předehrou třetí části trilogie. “Zkáza”: *até*; srv. 339; 468; 598; *Ag.* 386 aj. Poslední dvojverší řec.: *poj dé-ta kra-nej, poj ka-talé-ksej // me-ta-koj-mis-then me-nos a-tés?*